

μορφωμένος Πρέπει να είναι επίσης έξυπνος και πολιτικοποιημένος άνθρωπος με καλές δυνατότητας επικοινωνίας».⁴³²

Όπως ήταν αναμενόμενο, πέρα από το βασικό αίτημα της εκλογής μουφτή, ζητήθηκε αλλαγή του διοικητικού συστήματος του Enkaf και διαχείριση των οικονομικών του ιδρύματος από εκλεγμένη επιτροπή Τουρκοκυπρίων.⁴³³ Μάλιστα η επιτροπή διεύρυνε την αντιπροσωπευτική διαδικασία σε όλους τους θεσμούς και τα ιδρύματα της κοινότητας, για τα οποία αιτήθηκε αυτοδιοίκηση από εκλεγμένους αντιπροσώπους της.

Η εμπεριστατωμένη και πλήρης πρόταση που μετά τις διάφορες παραστάσεις και τα ψηφίσματα, κατέθεσε η επιτροπή στη βρετανική διοίκηση, αν και κατήγε μια πύρρειο νίκη (ένα μικρό ποσοστό των προτάσεων τελικά υιοθετήθηκε), κατέδειξε για άλλη μια φορά την πρόσληψη του τουρκικού εθνικισμού από την κοινότητα και την προσαρμογή του στην αποικιοκρατούμενη κοινοτική πραγματικότητα, καθώς και την εμπέδωση από τη μεριά της, των βασικών αρχών και του ελληνοκυπριακού εθνικισμού. Ως μειονοτική κοινότητα σε ένα ιδιαίτερα παρεμβατικό, αποικιοκρατούμενο περιβάλλον και με τη «μητέρα-πατρίδα» ανίκανη ή αδιάφορη να εμπλακεί αποφασιστικά, η κοινότητα προσάρμοσε τον εθνικισμό της στο μειονοτικό κοινοτικό πλαίσιο που είχε να διαχειριστεί.

Ως εκ τούτου υιοθέτησε πρακτικές διεκδίκησης και αντιπροσώπευσης που διαπίστωνε ότι είχαν αποδώσει για την ελληνοκυπριακή κοινότητα, ενώ οι παρεμφερείς συνθήκες εξέλιξης τόσο των ίδιων των κοινοτήτων όσο και των «μητέρων – πατρίδων» σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές έκαναν τις πορείες εξέλιξης του εθνικισμού τους επάλληλες. Κλείνοντας η δεκαετία του 1940, οι Τουρκοκύπριοι διεκδικούσαν τα αντίστροφα αιτήματα από το «σύννοικο

⁴³² ENA, ο.π. Halkin Sesi 9/7/50 & Hur Söz 5/7/50.

⁴³³ ENA, FO37188007 1950, Πρόταση – ψήφισμα για επαναφορά του Μουφτή.

στοιχείο»: διατήρηση του status quo, καθώς για την κοινότητα η αυτονομία ταυτιζόταν με την Ένωση με την Ελλάδα, και αν αυτό δεν ήταν εφικτό, προσάρτηση του νησιού στην Τουρκία.⁴³⁴

⁴³⁴ Michael Attalides, *Cyprus Nationalism and International Politics*, St Martin's Press, Νέα Υόρκη 1979, σελ 49

Συμπεράσματα

Ιστορικά, η μουσουλμανική κοινότητα της Κύπρου προέκυψε μετά την κατάκτηση του νησιού από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στη διοικητική λογική της πολυεθνотικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο πληθυσμός οργανώθηκε σε millet, θρησκευτικές ομάδες με εθνοτικά χαρακτηριστικά και εσωτερική, θεσμική και θρησκευτική αυτοδιοίκηση. Αν και η μουσουλμανική κοινότητα συνιστούσε πληθυσμιακή μειοψηφία σε σχέση με τη χριστιανική, αντιπροσωπεύοντας περίπου το ένα πέμπτο του πληθυσμού, αποτέλεσε την άρχουσα κοινότητα του νησιού.

Η υπεροχή της βασίστηκε όχι στον πληθυσμό ή την ιστορική παρουσία, αλλά στο δίκαιο της κατάκτησης του νησιού από τον οθωμανικό στρατό και της κατοχής και νομής της γης από την οθωμανική αυτοκρατορική εξουσία. Ως εκ τούτου, μουσουλμάνοι στελέχωσαν κατά πλειοψηφία τον οθωμανικό διοικητικό μηχανισμό, και τους επαρχιακούς θεσμούς αυτοδιοίκησης που ήταν κοινοί για τις δύο κοινότητες. Λόγω της θέσης της ως άρχουσας κοινότητας του νησιού, αλλά και της ισλαμικής παράδοσης που δεν επέτρεπε σε μουσουλμάνους την επαγγελματική ενασχόληση με το εμπόριο και το δανεισμό χρημάτων, η πλειοψηφία των μουσουλμάνων εργαζόταν σε κάποια κυβερνητική θέση ή ασχολούνταν με την καλλιέργεια της γης. Το γεγονός αυτό καθιστούσε την κοινότητα ιδιαίτερα ευαίσθητη οικονομικά και επιρρεπή σε οιοσδήποτε αλλαγές στη μορφή της εξουσίας που κυβερνούσε το νησί, καθώς η οικονομία της είχε συγκεκριμένες δυνατότητες και ήταν πλήρως εξαρτημένη από την κεντρική κυβέρνηση.

Αυτή η εξάρτηση έγινε εμφανής όταν η κεντρική εξουσία άλλαξε. Μέσω της Σύμβασης της Κύπρου, την 4^η Ιουνίου 1878 η διοίκηση του νησιού μεταβιβάστηκε υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στη Μεγάλη Βρετανία και με τον όρο να

καταβάλλεται από τη βρετανική κυβέρνηση –ουσιαστικά από τον πληθυσμό του νησιού– ένα ποσό κάθε χρόνο στην οθωμανική κυβέρνηση ως αποζημίωση για τα φορολογικά έσοδα που η κυβέρνηση δεν θα εισέπραττε πλέον. Η σύμβαση αυτή υπεγράφη κατόπιν μεγάλης διπλωματικής πίεσης στην οθωμανική κυβέρνηση και με μεγάλη σπουδή, προκειμένου η Μ. Βρετανία να προλάβει συγκεκριμένες διπλωματικές εξελίξεις.

Ως εκ τούτου, κανένα από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη δεν είχε τη «χρονική πολυτέλεια» να διαμορφώσει ένα ασφαλές πλαίσιο μετάβασης από τη μία εξουσία στην άλλη για τον πληθυσμό του νησιού. Η μόνη πρόνοια που έλαβε ο Σουλτάνος για τους υπηκόους του, σε μια προσπάθεια να διατηρήσει τη σύνδεση του με το χώρο και το μουσουλμανικό πληθυσμό, ήταν να διασφαλίσει με όρους στη σύμβαση τη σύνδεση ορισμένων βασικών θεσμών της μουσουλμανικής κοινότητας με το διοικητικό κέντρο της Κωνσταντινούπολης, καθώς και την οθωμανική έγκριση για το διορισμό σημαντικών μουσουλμάνων αξιωματούχων στο νησί. Και αυτή η πρόνοια ωστόσο ήταν σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, ήταν πρόχειρα σχεδιασμένη και άφησε πολλά περιθώρια στη βρετανική διοίκηση να καταστρατηγήσει τους περιορισμούς που οι Οθωμανοί είχαν θέσει, σχεδόν από την αρχή της παρουσίας της στο νησί.

Η σύμβαση της Κύπρου υπεγράφη πάνω στην επισφαλή αρχή ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία θα διατηρούσε την «υψηλή κυριαρχία» επί του εδάφους και των πληθυσμών του νησιού, ενώ η Μ. Βρετανία τη διοίκηση του. Η πρώτη μεγάλη έλλειψη στη σύμβαση, η οποία διαπιστώθηκε μετά την άφιξη των Βρετανών στο νησί, ήταν η αδυναμία της βρετανικής κυβέρνησης να νομοθετεί χωρίς προηγούμενη οθωμανική έγκριση. Χρειάστηκε πρόσθετο άρθρο που όρισε το νομοθετούν ως αποκλειστικό δικαίωμα της βασίλισσας και αφαίρεσε από την οθωμανική κυβέρνηση κάθε τέτοιο δικαίωμα με την εξαίρεση του θρησκευτικού νόμου.

Οι τριβές μεταξύ των δύο κυβερνήσεων άρχισαν αμέσως μετά την υπογραφή της σύμβασης το 1878. Η γενική λογική της οθωμανικής κυβέρνησης ήταν ότι η Κύπρος είχε χαθεί και τα μεγαλύτερα δυνατά κέρδη έπρεπε να εξαχθούν από την απώλεια της. Οθωμανοί κυβερνητικοί αξιωματούχοι άρχισαν αμέσως μετά την άφιξη της βρετανικής διοίκησης στο νησί να ζητούν μέσω επιστολών τα φορολογικά έσοδα βακουφιών, πέρα από την ετήσια αποζημίωση που είχε οριστεί να καταβάλλεται στην Υψηλή Πύλη -και η οποία δεσμευόταν ούτως ή άλλως για την αποπληρωμή των δανείων που είχε συνάψει με εγγυήτριες τη Γαλλία και την Αγγλία. Επιπλέον, ο σουλτάνος Abdul Hamid, άρχισε να ζητά με επιστολές τα έσοδα των πέντε μεγαλύτερων θρησκευτικών περιουσιών (Evkaf) της Κύπρου, που αποτελούσαν και τη μερίδα του λέοντος των εσόδων του συνόλου των θρησκευτικών περιουσιών του νησιού, ως προσωπική του περιουσία. Η βρετανική διοίκηση υποχρεώθηκε με συμπληρωματικό άρθρο στη σύμβαση της Κύπρου να προτείνει μια εφάπαξ αποζημίωση για το σουλτάνο, πέραν του ετήσιου φόρου [tribute] προκειμένου να αποφύγει μελλοντικές αντίστοιχες αξιώσεις του.

Οι δύο κυβερνήσεις δεν είχαν προβλέψει το κενό εξουσίας που θα δημιουργούνταν όταν σε μια οργανωμένη σε θρησκευτικές βάσεις και με αμιγώς θρησκευτικούς νόμους μικρή οθωμανική επαρχία, εφαρμόστηκε ρηξικέλευθα, χωρίς καμιά προετοιμασία και εκ των άνω μια κοσμική, νεωτερική και αποικιοκρατική στη βάση της κυβερνητική εξουσία. Η ασυνέχεια εξουσίας έγινε αρχικά εμφανής στις απαιτήσεις - οι οποίες από την άποψη του θρησκευτικού μουσουλμανικού νόμου της Sheriat ήταν καθ' όλα νομότυπες- του σουλτάνου για έσοδα από προσωπική βακουφική κτηματική περιουσία στο νησί.

Η απαίτηση βασίστηκε στο οθωμανικό αξίωμα ότι η γη και κάθε τι υλικό στην οθωμανική επικράτεια μπορούσε να ανήκει στο σουλτάνο ή σε θρησκευτικά ιδρύματα που ασχολούνταν με κοινωφελή έργα που

ονομάστηκαν vakf, (πληθυντικός Evkaf). Κάθε άλλος οθωμανός υπήκοος είχε μόνο τη χρησιμότητά της περιουσίας που του είχε παραχωρήσει ο σουλτάνος, η οποία επέστρεφε στο κράτος με το θάνατο του. Οι βακούφικες περιουσίες εξελίχθηκαν παράλληλα με την αυτοκρατορία σε πολλές κατηγορίες και είδη, ενώ οι πρώτοι δημιουργοί βακουφιών ήταν σουλτάνοι και μέλη της οθωμανικής διοικητικής ελίτ.

Πέντε τέτοια τεράστια οικονομικής αξίας βακούφια διεκδίκησε ως προσωπική του περιουσία ο σουλτάνος, μετά την υπογραφή της σύμβασης, με την δικαιολογία ότι, στην προοπτική της μεταβίβασης της διοίκησης στους Βρετανούς, είχε αποφασίσει να εξαγοράσει από το κράτος του τα συγκεκριμένα βακούφια ως προσωπική περιουσία που θα μπορούσε να κληροδοτήσει στους απογόνους του. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση του ως ο φυσικός προϊστάμενος των υπόλοιπων βακουφικών περιουσιών του νησιού, απαίτησε έσοδα φόρων και μερισμάτων των θρησκευτικών περιουσιών σε ετήσια βάση.

Στην προκειμένη περίπτωση ο σουλτάνος προσπάθησε να εκμεταλλευτεί οικονομικά όσο μπορούσε τη δυσμενή για τον ίδιο και την κυβέρνηση του σύμβαση που μετά από μεγάλη πίεση είχε αναγκαστεί να υπογράψει. Βασιζόμενος στον κοσμικό χαρακτήρα της κυβέρνησης που μόλις είχε εγκατασταθεί στο νησί ήγειρε αξιώσεις ιδιοκτησίας γης σαν κάθε άλλος ιδιώτης ιδιοκτήτης. Ταυτόχρονα η κυβέρνηση του ήγειρε αξιώσεις βάση του θρησκευτικού νόμου που ρύθμιζε τα ζητήματα των βακουφιών και σύμφωνα με τον οποίο το Υπουργείο του Evkaf στην Κωνσταντινούπολη είχε δικαίωμα να φοροεισπράττει (να εισπράττει μερίσματα) από τα κυπριακά βακούφια.

Η βρετανική διοίκηση αντιλήφθηκε τόσο τις αντιφάσεις στις οποίες υπέπιπτε ο Abdul Hamid όσο και τις παρελκυστικές του μεθόδους για να αποσπάσει όσο περισσότερα χρήματα μπορούσε από την απώλεια της Κύπρου, αλλά και να δημιουργήσει αιτίες για διαρκή επέμβαση σε

διοικητικά και κυρίως οικονομικά ζητήματα του νησιού. Οι αξιώσεις του σουλτάνου ήταν υπερβολικές, τα επιχειρήματα του ωστόσο ήταν όλα νομότυπα και υποστηρίχθηκαν από τους ντόπιους θρησκευτικούς αξιωματούχους που εξακολούθησαν να θεωρούν την οθωμανική κυβέρνηση ως προεστώσα αρχή του νησιού. Προκειμένου να ακυρώσουν τα δικαιώματα και τις ποικίλες αξιώσεις που πιθανότατα θα ήγειρε στο νησί με την πάροδο του χρόνου, απέφυγαν να αντιδικήσουν μαζί του και τον αποζημίωσαν εφ'άπαξ, προσθέτοντας νέο άρθρο στη σύμβαση για τη μελλοντική αποχή του από τέτοιου είδους οικονομική ή εδαφική διεκδίκηση.

Τα βακούφια γενικότερα, είχαν εξελιχθεί με την αυτοκρατορία και αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά της οικονομικής, θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής της. Για την αυτοκρατορία η λειτουργία τους ισοδυναμούσε με το κράτος προνοίας των νεωτεριών κρατών και παράλληλα, έγιναν με το πέρασμα του χρόνου ένας πλάγιος τρόπος, μέσω του οποίου κάθε Οθωμανός υπήκοος να είναι σε θέση να κληροδοτήσει ένα μέρος της περιουσίας -που του εμπιστεύτηκε προσωρινά το κράτος- στους απογόνους του.

Αφιερώνοντας κάποιος την περιουσία του σε ένα θρησκευτικό ίδρυμα ή κοινωφελή σκοπό, είχε το δικαίωμα μέρος των εσόδων της – συχνά το μεγαλύτερο- να αποδίδεται σε επιτρόπους- που συνήθως ήταν και οι κληρονόμοι του, φροντιστές της περιουσίας που όριζε ο ίδιος με αφιερωματική πράξη [vaqfiye]. Όλες οι πολύπλοκες διοικητικές και ταυτόχρονα θρησκευτικές και οικονομικές διαδικασίες που ρύθμιζαν τη λειτουργία των βακουφιών ήταν αλληλένδετες και εκπορεύονταν από το τοπικό Evkaf και τους θεσμούς που το περιέβαλλαν.

Τα θρησκευτικά [Sheri] δικαστήρια, ο μουφτής, οι επαρχιακοί καδήςδες και τα Medjlis Idare (χωριτικά συμβούλια) αποτελούσαν ένα διοικητικό – θρησκευτικό πλέγμα με ουσιαστική εξουσία που ήλεγχε και

επικύρωνε τις αποφάσεις του Evkaf, ο επίτροπος [Mudir ή muhassebedji] του οποίου, επικεντρωνόταν κυρίως σε οικονομικά καθήκοντα.

Κατ' αυτό τον τρόπο, και εφόσον η πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων εργάζονταν είτε σε κάποια διοικητική θέση, υποστηρίζοντας το προαναφερθέν σύστημα, είτε εισέπρατταν έσοδα επιτρόπου από vakf περιουσίες που είχαν κληρονομήσει, το Evkaf και οι θεσμοί που το περιέτρεχαν ρύθμιζαν την οικονομική, κοινωνική και θρησκευτική ζωή της κοινότητας. Το ίδρυμα του Evkaf επιβεβαίωνε τους δεσμούς των μουσουλμάνων με τον τόπο και ταυτόχρονα με το διοικητικό κέντρο, την οθωμανική εξουσία. Ταυτόχρονα η ύπαρξη της «κρατικής μέριμνας» για την κοινότητα μέσω των εσόδων των βακουφιών, επιβεβαίωνε την ηγετική της θέση στο νησί.

Η σημασία του ιδρύματος δεν διέλαθε της προσοχής των βρετανών διοικητικών υπαλλήλων, οι οποίοι απέκτησαν πρόσβαση στη διαχείριση του μέσω του δικαιώματος να ορίζουν βρετανό υπάλληλο ως τον έναν εκ των δύο επιτρόπων του ιδρύματος. Παράλληλα, ήταν σαφές ότι η βρετανική κεντρική κυβέρνηση είχε την πρόθεση να εγκαταστήσει στο νησί ένα καθεστώς μιας ακόμη «αυτοκρατορικής αποικίας» παρά την επίφαση της εισαγωγής νεωτερικών νόμων και θεσμών.

Λόγω έλλειψης χρόνου και οικονομικών πόρων, αλλά και για να ελαχιστοποιηθεί η αρχική αντίδραση των κατοίκων, οι Βρετανοί άφησαν φαινομενικά άθικτο το κοινοτικό-θρησκευτικό σχήμα αυτοδιοίκησης χριστιανών και μουσουλμάνων, και «εκκοσμίκευσαν» μόνο την κορυφή της διοίκησης τοποθετώντας σε αυτή βρετανούς διοικητικούς υπαλλήλους. Παράλληλα, μέσω μιας ενδελεχούς έρευνας των οθωμανικών βακουφικών αρχείων, αποφάσισαν ότι το ίδρυμα δεν απέδιδε οικονομικά το μέγιστο των δυνατοτήτων του, λόγω της εξάρτησης του από τους θρησκευτικούς νόμους

και την παλαιά οθωμανική θρησκευτική ηγεσία (μουφτής, καδήδες και θρησκευτικοί [Sheri] δικαστές).

Κατά τα πρώτα χρόνια της έλευσης των Βρετανών στο νησί, η μουσουλμανική κοινότητα αντιμετώπισε τη βρετανική εξουσία ως διάδοχη –προσωρινά– της οθωμανικής, και κατ’ αυτό τον τρόπο νομιμοποίησε την προσήλωση της σε αυτή, αλλά και τη συνέχεια της παρουσίας της στο νησί ως «άρχουσα κοινότητα». Το ενδεχόμενο να ακολουθήσει και η μουσουλμανική κοινότητα της Κύπρου, τη μοίρα άλλων μουσουλμάνων σε ανεξαρτητοποιημένες πρώην επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν υφίστατο, χάρι στη βρετανική παρουσία, που αποτελούσε εγκεκριμένη από το σουλτάνο, συνέχεια της εξουσίας του. Για ένα μικρό σχετικά διάστημα και μέχρι την επανάσταση των Νεότουρκων, η βρετανική παρουσία στο νησί αποτέλεσε για το σύνολο της μουσουλμανικής κοινότητας, εγγύηση της διατήρησης της ως τέτοιας, δηλαδή οθωμανικής μουσουλμανικής κοινότητας.

Τη δύσκολη θέση στην οποία είχαν περιέλθει οι Τουρκοκύπριοι, λόγω της πληθυσμιακής τους μειοψηφίας και το δικαίωμα επέμβασης που τους έδιναν οι όροι της σύμβασης, εκμεταλλεύτηκαν οι Βρετανοί προκειμένου να ελέγξουν γρήγορα και αποτελεσματικά την κοινότητα. Παρά την αντίθετη πεποίθηση της ελληνικής ιστοριογραφίας, η βρετανική αποικιακή παρεμβατικότητα υπήρξε πιο άμεση και εκδηλωτική έναντι της τουρκοκυπριακής κοινότητας μάλλον παρά της ελληνοκυπριακής, λόγω των συγκυριών που προαναφέρθηκαν και εκδηλώθηκε αμέσως μετά την έλευση των Βρετανών στο νησί.

Με αιχμή του δόρατος το Evkaf, άρχισε η ταχύτατη αποικιακή διείσδυση της βρετανικής διοίκησης στους θεσμούς της κοινότητας, με σκοπό τον έλεγχο της εκ των έσω και την «εκκοσμίκευση» όλων των θεσμών της, προκειμένου να ελέγχονται ευκολότερα και μαζί με αυτούς και η ίδια η κοινότητα. Παρά το γεγονός ότι η πειθαρχία και η πίστη της

κοινότητας στη βρετανική διοίκηση ήταν δεδομένη, η πρώιμη προσπάθεια αποικιοποίησης του Ενκαφ και κατάργησης του θρησκευτικού του χαρακτήρα προκάλεσε πολλές και έντονες αντιδράσεις.

Η μουσουλμανική θρησκεία, βασικό συστατικό στοιχείο όλων των μουσουλμανικών κοινοτικών θεσμών, εξοβελιζόταν σταδιακά από το Ενκαφ και άλλους θεσμούς της κοινότητας, ενώ έμενε μόνο ο θρησκευτικός «μανδύας» τους, στον οποίο η κοινότητα έμενε προσηλωμένη. Οι πρώτες αντιδράσεις προήλθαν από τους άμεσα θιγόμενους, τους θρησκευτικούς αξιωματούχους της κοινότητας, καθώς και τους παλαιούς επιτρόπους του ιδρύματος που αντελήφθησαν τις σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που θα λειτουργούσαν στο εξής οι κοινοτικοί θεσμοί.

Αν και δεν αποτελούσε μια προσφιλή ή οικεία τακτική στους θρησκευτικούς αξιωματούχους της κοινότητας, διαμαρτυρήθηκαν έντονα και προς όλες τις κατευθύνσεις, διεκδικώντας την εφαρμογή των όρων της σύμβασης καθώς και την εφαρμογή του θρησκευτικού κοινοτικού νόμου. Η οθωμανική κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση να βοηθήσει αποτελεσματικά την κατάσταση, οπότε και οι θρησκευτικοί αξιωματούχοι σταδιακά παροπλίστηκαν, ενώ οι παλαιοί επίτροποι βακουφιών υποχρεώθηκαν σταδιακά να αποδεχθούν κατ' αποκοπή αποζημιώσεις και να αφήσουν τα βακούφια τους στον αποκλειστικό έλεγχο του ιδρύματος. Η επίσημη μουσουλμανική θρησκεία, όπως εκφράστηκε μέσω των κοινοτικών θεσμών επί οθωμανικής περιόδου, ήταν μια θρησκεία που στήριξε το οθωμανικό κράτος, ενώ στην αρχή της βρετανικής περιόδου και λόγω των μεθοδεύσεων των βρετανών διοικητικών υπαλλήλων, εξυπηρέτησε την αποικιακή διείσδυση τους στα εσωτερικά ζητήματα της κοινότητας.

Σταδιακά δημιουργήθηκε μια ομάδα ανθρώπων γύρω από το Ενκαφ, με αποδεδειγμένη αφοσίωση προς τους Βρετανούς, οι οποίοι μαζί με τον μουσουλμάνο επίτροπο του ιδρύματος, που λειτουργούσε ως προπαγανδιστής της βρετανικής εξουσίας στους ομοθρήσκους του και όχι

το αντίθετο, υποστήριξαν τις βρετανικές θέσεις και προσπάθησαν να διατηρήσουν την κοινότητα προσηλωμένη στη βρετανική αποικιακή εξουσία.

Οι πρώτοι που αντέδρασαν στην βρετανική διοίκηση του Ενκαφ ήταν οι οθωμανοί θρησκευτικοί αξιωματούχοι που νομιμοποιούσαν το αξίωμα και το ρόλο τους στο παλαιό καθεστώς ενώ τώρα είχαν παραγκωνιστεί. Η αντίδραση τους ήταν έντονη, αλλά η επιχειρηματολογία που χρησιμοποίησαν αν και ισχυρή ήταν αμιγώς θρησκευτική, βρισκόταν ακόμη στο οθωμανικό θρησκευτικό πλαίσιο, δεν αντιστρατεύονταν το καθεστώς αλλά τη διαδικασία. Βάσισαν την επιχειρηματολογία τους στη βρετανική υποχρέωση για τήρηση του θρησκευτικού νόμου στο νησί, η οποία απέρρεε από τα άρθρα της σύμβασης της Κύπρου. Ωστόσο η οθωμανική κυβέρνηση δεν υπήρξε ποτέ αρωγός των διεκδικήσεων των μουσουλμάνων θρησκευτικών αξιωματούχων, καθώς δεν επιτήρησε την εφαρμογή των όρων της σύμβασης της Κύπρου, ακόμη και στις περιπτώσεις συγκεκριμένων και στοιχειοθετημένων καταγγελιών που έφταναν από το νησί. Έτσι οι αντιδράσεις της παλαιάς καθεστηκυίας τάξης της κοινότητας αν και είχε ερείσματα στο θρησκευτικό νόμο και δυναμική λόγω της οικειότητας των αξιωματούχων στις συναλλαγές με την εξουσία, ωστόσο βασίστηκε μόνο στην καλή διάθεση της βρετανικής διοίκησης για να εισακουστεί.

Η αντίσταση των θρησκευτικών αξιωματούχων στις βρετανικές μεταρρυθμίσεις ήταν σχεδόν εφάμιλλη της βρετανικής απροθυμίας να συμπεριλάβει τον πλήρη ρόλο τους στο σκελετό του κοσμικού διοικητικού μηχανισμού που προσπαθούσε να εγκαθιδρύσει. Αν και η διοίκηση περιόρισε το ρόλο τους –κυρίως του μουφτή, των καδήςδων και των υπόλοιπων θρησκευτικών δικαστών- από νωρίς, αντιδράσεις από την πλευρά τους σημειώνονταν συστηματικά έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1920.

Οι αντιδράσεις αυτές ήταν υπεύθυνες για την πρώτη ρήξη στη συνείδηση των μουσουλμάνων του νησιού της συνέχειας μεταξύ οθωμανικής και βρετανικής εξουσίας. Η κοινότητα λόγω των βρετανικών χειρισμών έχανε σταδιακά το βασισμένο στο οθωμανικό παρελθόν ρόλο της ως άρχουσα τάξη του νησιού και υποχωρούσε σε αυτόν μιας απλής μειονότητας υπό αποικιακή εξουσία. Σε αυτό το υπόβαθρο αναπτύχθηκαν τα αμιγή αντιαποικιοκρατικά συναισθήματα της κοινότητας, επηρεασμένα από τις νεωτερικές ιδέες των Νεότουρκων που κυκλοφόρησαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 1912 και μετά. Οι «μεταρρυθμιστές» της κοινότητας είχαν κάποιες sporadικές επιρροές από τα ιδεολογικά ρεύματα που προηγήθηκαν (Πανοθωμανισμός, Παντουρανισμός, Παντουρκισμός) και δανείστηκαν στοιχεία αφομοιώνοντας τα και προσαρμόζοντας τα στις ιδεολογικές ανάγκες που οι ίδιοι προσπαθούσαν να καλύψουν.

Καθώς η εκκοσμίκευση και οι νεωτερικοί θεσμοί είχαν ήδη γίνει όχημα βρετανικής αποικιακής διείσδυσης στην κοινότητα, οι «ανανεωτικοί» μουσουλμάνοι έπρεπε να βρουν άλλη ιδεολογική πλατφόρμα για να βασίσουν τις αντιαποικιακές τους διεκδικήσεις. Ως εκ τούτου, αντίθετα με τις ιδέες των Νεότουρκων, η μουσουλμανική θρησκεία και κυρίως οι μουσουλμανικοί κοινοτικοί θεσμοί, εξακολούθησαν να αποτελούν βασικό χαρακτηριστικό εθνοτικού αυτοπροσδιορισμού για τους προοδευτικούς Τουρκοκύπριους. Βασικός στόχος, η επιστροφή της διοίκησης των κοινοτικών θεσμών –με κύριο το Enkaf- στην κοινότητα και σε εκλεγμένα από την ίδια μέλη.

Ταυτόχρονα, ενώ έμπαιναν τα πρώτα σπέρματα του τουρκοκυπριακού εθνικισμού, η μουσουλμανική κοινότητα παρακολουθούσε τον -ήδη ανεπτυγμένο από πολύ πιο νωρίς - ελληνοκυπριακό εθνικισμό, και προκειμένου να αντικρούσει τα επιχειρήματά του, δανείστηκε τις μεθόδους του. Σημαντικό ρόλο άρχισε να παίζει και ο τουρκοκυπριακός τύπος, μέσω του οποίου εκφράστηκαν πιο

έντονα τα προβλήματα που ταλάνιζαν την κοινότητα: η βρετανική παρεμβατικότητα στο Ενκaf, ο κυβερνητικός έλεγχος στην παιδεία, τα υπολειμόμενα λόγω βρετανικής διοίκησης θρησκευτικά δικαστήρια και η οικονομική δυσπραγία της κοινότητας.

Η υπερβολικά φιλοβρετανική στάση του μουσουλμάνου επιτρόπου του Ενκaf, Irfan Effendi καθώς και η απροκάλυπτη προώθηση του από τη βρετανική διοίκηση ως μοναδικού ηγέτη της κοινότητας, δυσχερατούσε ολοένα και μεγαλύτερο τμήμα της. Παράλληλα ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος δοκίμασε την κοινότητα, από το σημείο όπου φοβισμένη παρακολουθούσε την προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία και τους Ελληνοκύπριους να πανηγυρίζουν κάθε νίκη τους, με τη βεβαιότητα ότι η ένωση με την Ελλάδα είναι κοντά, στην ανατροπή του 1922 και την εκδίωξη των Ελλήνων από τη Σμύρνη, καθώς και την επιτυχή εξέλιξη του τουρκικού πολέμου της ανεξαρτησίας, που πανηγυρίστηκε σχεδόν από το σύνολο των Τουρκοκυπρίων με αμιγώς εθνικιστική διάθεση.

Από εκείνο το χρονικό σημείο και μετά, ο τουρκοκυπριακός εθνικισμός προβάλλει μαχητικός μέσω του τύπου, ενώ εμπεδώνεται σταδιακά από το σύνολο της κοινότητας. Προσαρμοσμένος στις ειδικές συνθήκες της αποικίας και της θρησκευτικής κοινότητας, είχε σχεδόν αποκλειστικά αντιαποικιακό προσανατολισμό και λειτούργησε εντός του κοινοτικού πλαισίου. Βασικό σύνθημα αποτέλεσε η αυξημένη αυτοδιοίκηση με ταυτόχρονη επιστροφή των θρησκευτικών θεσμών στον έλεγχο της κοινότητας. Το Ενκaf όφειλε να επιστραφεί στην κοινότητα και η διοίκηση του να γίνεται από εκλεγμένη επιτροπή μουσουλμάνων. Η μουσουλμανική θρησκεία στην προκειμένη περίπτωση αφομοιωνόταν μέσω των κοινοτικών θεσμών και συνιστούσε «εθνικό» μάλλον χαρακτηριστικό στοιχείο, απαραίτητο για την αναχαίτιση του βρετανικού αποικιακού ελέγχου.

Μετά την ίδρυση του κοσμικού τουρκικού κράτους, δημιουργήθηκε μια σταθερή ανατροφοδότηση της κοινότητας με νέα, ιδέες και εξελίξεις

κυρίως μέσω του τύπου αλλά και μέσω του τούρκου προξένου που με κάποια διαλείμματα, από το 1925 και μετά διατηρούσε την επαφή των Τουρκοκυπρίων με τη «Μητέρα-Πατρίδα». Παρά τις εμφανείς επιρροές από τον κεμαλισμό, οι νεωτεριστές της κοινότητας, που επιθυμούσαν να απαλλαγεί η κοινότητα από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό της βρετανικής διοίκησης, δεν αποκήρυξαν ποτέ τη μουσουλμανική θρησκεία.

Αποκήρυξαν παλαιούς οθωμανικούς θρησκευτικούς θεσμούς, επειδή καθυστέρουσαν την πρόοδο ή έδιναν λαβές για βρετανική επέμβαση. Λόγω της ανάγκης για ένα μέσο που θα μαζικοποιούσε τον εθνικισμό, δίνοντας εύκολο σημείο ταύτισης για όλους τους Τουρκοκυπρίους, το Ισλάμ διατηρήθηκε και ο ρόλος του επικαιροποιήθηκε. Η θρησκεία στα χέρια των κεμαλιστών απεκδύθηκε όλα τα οθωμανικά της χαρακτηριστικά, αλλά παρέμεινε κρατική, δηλαδή εθνική και κοινοτική, όχι αποικιακή. Σε αυτή τη λογική οι εθνικιστές της κοινότητας απαίτησαν να επανέλθει ο θεσμός του μουφτή και να δοθεί το δικαίωμα στην κοινότητα να εκλέγει με ισόβια εκλογή τον θρησκευτικό της αρχηγό, ο οποίος θα αποτελούσε στην ουσία και την «εθνική» πολιτική κεφαλή της κοινότητας.

Σε αυτό το σημείο οι επιρροές εκπορεύτηκαν κυρίως από την ελληνοκυπριακή κοινότητα, η οποία σύμφωνα με τους Τουρκοκύπριους εθνικιστές ήταν διεκδικητική και μαχητική και γι' αυτό είχε πετύχει περισσότερους στόχους στο βρετανικό πλαίσιο εξουσίας από τους ίδιους. Σε αυτή τους την προσπάθεια είχε βοηθήσει η ύπαρξη αυτόνομης εκπροσώπησης (αρχιεπίσκοπος, Εθνικό Συμβούλιο), έναντι της βρετανικής εξουσίας.

Η βρετανική διοίκηση αντιλήφθηκε ότι η έως τότε πολιτική ελέγχου της τουρκοκυπριακής κοινότητας ίσως δεν απέδιδε πλέον, όταν η παράταξη του Enkaf που στήριζε παραδοσιακά, έχασε τις εκλογές και η κοινότητα έστειλε στο Νομοθετικό Συμβούλιο δύο νέους, κεμαλιστές, αυτοδημιούργητους βουλευτές να την εκπροσωπήσουν. Αν και η

δυσαρέσκεια της κοινότητας ήταν έκδηλη από τον καιρό της διοίκησης του Evkaf από τον Irfan Effendi, η ίδια λογική είχε ακολουθηθεί από τη βρετανική διοίκηση και στην περίπτωση του διαδόχου του Mehmet Münir.

Η αυξανόμενη αντίδραση της κοινότητας, οδήγησε τη βρετανική εξουσία στην άσκηση περαιτέρω πίεσης για την κάμψη της. Από το 1925 και έως το 1930 καταργήθηκαν όλοι οι εναπομείναντες θρησκευτικοί θεσμοί που περιέβαλλαν το Evkaf, ή υπάχθηκαν σε αυτό. Η θέση του Mehmet Münir ενισχύθηκε περαιτέρω για να εξασφαλιστεί η πειθαρχία των Τουρκοκυπρίων στο πρόσωπο του. Οι βρετανοί κυβερνήτες αν και λάμβαναν για σειρά ετών σαφείς προειδοποιήσεις ότι τα πνεύματα στην κοινότητα είχαν αλλάξει, επέμειναν στην αποικιοκρατική λογική του «διαίρει και βασίλευε», ενισχύοντας περαιτέρω το μουσουλμάνο επίτροπο και ριζοσπαστικοποιώντας ταυτόχρονα χωρίς να το επιδιώκουν, τις προοδευτικές φωνές στους κόλπους της κοινότητας. Ακόμη και η ήττα του Mehmet Münir στις εκλογές είχε ως αποτέλεσμα την περαιτέρω ενίσχυση της θέσης του από τους Βρετανούς με διορισμό στο Εκτελεστικό Συμβούλιο και τιμητική παρασημοφόρηση.

Τη δεκαετία του 1930 η κατάσταση πολώθηκε ακόμη περισσότερο, λόγω της οικονομικής παρακμής του Evkaf. Στην προσπάθεια τους να το διαχειριστούν απλώς σαν ένα κοινοτικό ταμείο, οι βρετανοί διοικητικοί υπάλληλοι χρησιμοποίησαν τα έσοδα του για να απαλλοτριώσουν βακούφια τη διατήρηση των οποίων έκριναν ασύμφορη, μέσω της κατ' αποκοπήν αποζημίωσης των επιτρόπων τους. Η διαδικασία ξεκαθάρισε τα αρχεία του ιδρύματος, αλλά το αφαίμαξε οικονομικά και το κυριότερο, το απομόνωσε από την κοινότητα.

Για όλους τους Τουρκοκύπριους, ακόμη και τους πιο συντηρητικούς, το Evkaf αποτελούσε πλέον ένα βρετανικό οικονομικό ίδρυμα που δεν μπορούσε να προσφέρει τίποτε στην κοινότητα και υπήρχε κυρίως για να

τον αποικιακό της έλεγχο. Όταν μάλιστα το ίδρυμα αναγκάστηκε, για να εκτελέσει τα βασικά φιλανθρωπικά του καθήκοντα να λάβει δάνεια από τη βρετανική κυβέρνηση κατά τη θητεία του κυβερνήτη Palmer, το γόητρο του καταρρακώθηκε εντελώς. Οι έντονες επικρίσεις προς τη βρετανική εξουσία και η εγγύτητα στην ενημέρωση με την Τουρκία, θορύβησε τον κυβερνήτη ο οποίος κινούμενος προδραστικά, ζήτησε το 1939 διαβεβαιώσεις από την τουρκική κυβέρνηση ότι δεν είχε αξιώσεις οιοδήποτε είδους για την Κύπρο.

Η διαβεβαίωση ότι η Τουρκία δεν επιθυμούσε να εμπλακεί στα εσωτερικά της αποικίας, άφησε για άλλη μια φορά μόνη την κοινότητα να αντιμετωπίσει τη βρετανική αποικιακή κυβέρνηση. Ο προνοητικός βρετανός αποικιοκράτης ίσως πρόλαβε τη δημιουργία μιας συνασπισμένης αντιαποικιακής κίνησης των δύο κοινοτήτων. Οι διεκδικήσεις της κοινότητας υπήρξαν σταθερές όλα αυτά τα χρόνια, το δικαίωμα εκλογής μουφτή ως πολιτικού προκαθημένου στο πρότυπο του αρχιεπισκόπου-εθνάρχη, η επαναφορά των θρησκευτικών δικαστηρίων, η εθνικοποίηση της παιδείας με την κατάργηση του βρετανικού ελέγχου και η διαχείριση του Enkaf από εκλεγμένη επιτροπή Τουρκοκυπρίων χωρίς τη βρετανική ανάμειξη. Τέλος αιτούνταν διατήρηση του status quo απορρίπτοντας την ιδέα της αυτοδιάθεσης, ή διαφορετικά προέκριναν την ένωση του νησιού με την Τουρκία.

Αν και τα αιτήματα της κοινότητας ήταν σταθερά όλα αυτά τα χρόνια, η βρετανική εξουσία επέλεγε να μην τα ικανοποιεί, πολώνοντας κατά βάση το κλίμα μεταξύ της κοινότητας και της διοίκησης, και δευτερευόντως μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Από ένα σημείο και μετά στόχος των Τουρκοκυπρίων δεν ήταν μόνο να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους, αλλά και να μην ικανοποιηθούν αυτά της «συνοίκου κοινότητας». Η απόλυτη έννοια της «ένωσης» αλλά και η έλλειψη οιασδήποτε πρόβλεψης ή πρότασης για το μέλλον της τουρκοκυπριακής κοινότητας μέσα στο

ενωτικό πλαίσιο, είχαν ως εύλογο αποτέλεσμα τη συσπείρωση της τουρκοκυπριακής κοινότητας σε εκ διαμέτρου αντίθετες διεκδικήσεις.

Στο χρονικό διάστημα έως και το 1949, οι Τουρκοκύπριοι είχαν δημιουργήσει κομματικούς σχηματισμούς, οι οποίοι λόγω της νέας δυναμικής τους αλλά και της άτεγκτης στάσης των Βρετανών στα αιτήματά τους άλλαξαν πολλές φορές μορφή. Η δεκαετία τελειώνει με μια κοινότητα εθνικά συνειδητοποιημένη αλλά και μόνη, με εθνικοποιημένη μουσουλμανική θρησκεία, μια εθνική κοινότητα, που διεκδικεί αυτόνομη πολιτική εκπροσώπηση αρχικά εντός του νησιού, και κατόπιν έξω από αυτό.

Pictures taken from the Mass Meeting held on the 11th December, 1949 by 15 Thousand Turks, Protesting Against the desire for union with Greece.

Παραρτήματα

Παράρτημα 1

Πληθυσμοί της Κύπρου ανά θρήσκευμα κατά τα έτη απογραφής 1881-1960.⁴³⁵

Έτος	Χριστιανοί	Μουσουλμάνοι	Αρμένιοι	Καθολικοί	Μαρωνίτες	Άλλοι	Σύνολο
1881	137,631	45,458	179	2,105	-	800	186,173
1891	158,585	47,926	280	915	1,131	449	209,286
1901	182,739	51,309	517	824	1,130	503	237,022
1911	214,480	56,428	558	815	1,073	754	274,108
1921	244,887	61,339	1197	951	1,350	991	310,715
1931	276,572	64,238	3,377	851	1,704	1,217	347,959
1946	361,199	80,548	3,686	1,014	2,083	1,584	450,114
1960	441,656	104,942	3,378	4,505	2,752	16,333	573,566

Παράρτημα 2

Οι vakf περιουσίες της Κύπρου όλων των κατηγοριών, σύμφωνα με την επίσημη αναφορά του Υπουργείου του Evkaf στην Κωνσταντινούπολη ήταν οι εξής⁴³⁶:

1. Το βακούφι του Abdulkерim-zadeh, Hadji Hassan Agha, κληροδοτήθηκε για την καθημερινή τακτική ανάγνωση του Κορανίου

⁴³⁵ Evros Demetriades, "The Population of Cyprus During The British Rule, 1878-1960"

Πρακτικά του Τρίτου Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 16-20 Απριλίου 1996), Τόμος Γ, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 2001.

⁴³⁶ ENA, FO 78/5116.

- και για την εκπαίδευση των παιδιών της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
2. Το τζαμί Khalil Pasha που βρισκόταν στο Εννιαχωριό, στον καζά της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
 3. Ο Μεντρεσσές (medresseh – θρησκευτικό σχολείο) του Menteshizadeh Capoudji-bashi, Hadji Ismail Agha, που βρισκόταν κοντά στο τζαμί της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
 4. Το Zavieh (μουσουλμανική μοναστική κοινότητα) του Abdulaziz Effendi που βρισκόταν στην περιοχή της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
 5. Το βακούφι του Ser-habbaz (αρχιφούρναρη) στη Λευκωσία (χωρίς κατηγοριοποίηση).
 6. Το αγρόκτημα Djira, που βρισκόταν στον καζά της Μόρφου, το πλεονασμάτων εσόδων του αγροκτήματος Straka που βρισκόταν στον καζά της Λευκωσίας και το βακούφι που κληροδοτήθηκε από την Emine-Khatoun, κόρη του Haidar Pasha, αφιερωμένο για τη διατροφή και την ένδυση των Δερβίσηδων του Mevlevi-Khane της Κύπρου (κατηγορίας Mulhaka).
 7. Το τζαμί Tenvfik, που βρισκόταν στην περιοχή Karamanzadeh της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
 8. Το αραβικό τέμενος Ahmed Pasha στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
 9. Το τέμενος Mollah Osman Bin Mustapha στο χωριό Αλβάδια, που βρισκόταν στο nahieh της Χρυσοχούς (κατηγορίας Mulhaka).
 10. Το τέμενος Khalil Pasha που βρισκόταν στο χωριό του Αγίου Νικόλα, στον casaba της Κούκλιας (κατηγορίας Mulhaka).
 11. Το βακούφι του τεμένους του Hussein, που βρισκόταν στο χωριό Κουρί (αρχαίο Κούρειο), στο nahieh Καρπασίου, που υπάγεται στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).

12. Το τέμενος του χωριού του Αγίου Ανδρόνικου στο nahieh Καρπασίου, που υπάγεται στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
13. Το zavieh (μουσουλμανική μοναστική κοινότητα) του Alemdar-buba που βρισκόταν έξω από το τείχος της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
14. Το τέμενος του Alemdari-Ghazi που βρισκόταν στις παρυφές της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
15. Το τέμενος του Hadji Ahmed Agha, παλαιού κυβερνήτη [muhassil] της Κύπρου, που βρισκόταν στην περιοχή του Buyuk Hamam της Λευκωσίας (κατηγορίας Mazbuta).
16. Το τέμενος Eomerieh (ανήκει στην κατηγορία των Haremeyn Evkaf) στη Λευκωσία, που ανήκει στο Evkaf και διοικείται από αυτό (κατηγορίας Mazbuta).
17. Το τέμενος Esseid Hadji Mohammed Agha Ibn Mustapha, που βρισκόταν στην αγορά Hersek στην περιοχή Eomerieh της Λευκωσίας.
18. Το τέμενος του χωριού του Μαθιάτη, στον καζά Deyirmenlik (κατηγορίας Mulhaka).
19. Το τέμενος του χωριού Περιστερώννα, στο nahieh της Μόρφου, που υπάγεται στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
20. Πιάστρες 5,000 που κληροδοτήθηκαν από τον Hadji Mustapha Ibn (υιού του) Ali, που βρισκόταν στο χωριό του Γαλατά, στον καζά του Καρπασίου για τις ανάγκες του τεμένους Hadji Ahmed στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
21. Το τέμενος Hadji Mohammed στο χωριό Ακάκι, στο nahieh της Μόρφου που υπάγεται στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
22. Το τέμενος του Esseid Hadji Mohammed Agha, παλιού κυβερνήτη [Muhassil] της Κύπρου που βρισκόταν στην περιοχή Tahta-Kaleh της Λευκωσίας.
23. Το τέμενος Serai (κατηγορίας Mazbuta).

24. Το Zavieh Kırklar στο χωριό Deyirmenlik της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
25. Το τέμενος Haidar Pasha στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).
26. Το Medjid (ιδιωτικό τέμενος) που βρισκόταν στην περιοχή Topkhaneh της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).
27. Το τέμενος του χωριού Κούιλια που βρισκόταν στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
28. Το τέμενος του χωριού Μόρα στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
29. Το τέμενος του χωριού Kufez στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
30. Το τέμενος του χωριού Rimad στον καζά της Μεσαορίας χωρίς κατηγοριοποίηση).
31. Το τέμενος του χωριού Yanaghra στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
32. Το τέμενος του χωριού Κοντέα στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
33. Το τέμενος του χωριού Βατιλή στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
34. Το τέμενος Hadji Mustapha Agha στο χωριό της Τριμητουσσίας στον καζά της Χρυσοχούς (κατηγορίας Mulhaka).
35. Το Medjid (ιδιωτικό τέμενος) του Yussuf Bin Osman στο χωριό Singrassi στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
36. Το τέμενος του χωριού Περιστερώννα στον καζά της Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).
37. Το τέμενος του χωριού Aidelso στον καζά της Χρυσοχούς (χωρίς κατηγοριοποίηση).
38. Το τέμενος Dede-Siahi του χωριού Μαλάτια στον καζά της Χρυσοχούς (κατηγορίας Mulhaka).

39. Το τέμενος Pir Pasha στο χωριό Λεύκα (κατηγορίας Mulhaka).
40. Το τέμενος Mustapha Bin Abdulaziz του χωριού Anbellico στον καζά της Λεύκας (χωρίς κατηγοριοποίηση).
41. Το τέμενος Orta mahalleh (περιοχή, γειτονιά) στη Λεύκα (κατηγορίας Mulhaka).
42. Το τέμενος Abubekir στην περιοχή Ashaghi mahalleh στη Λεύκα (κατηγορίας Mulhaka).
43. Το τέμενος της περιοχής Yeni-Tcharshi στη Λεμεσό (χωρίς κατηγοριοποίηση).
44. Το τέμενος Hadji Ibrahim Bey στη Λεύκα.
45. Το τέμενος Keopruli Hadji Ibrahim Agha στον Orta Mahalleh (περιοχή, γειτονιά) της Λεύκας (κατηγορίας Mulhaka).
46. Το τέμενος Sofu Mehemmed Pasha στην περιοχή της Λεμεσού (κατηγορίας Mulhaka).
47. Το τέμενος Djafer Pasha στα όρια της πόλης της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).
48. Το τέμενος Hussein Bin Ismail Agha στο χωριό Κασσάπα στον καζά της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).
49. Το τέμενος Osman Agha στο χωριό Kirni στον καζά της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).
50. Το τέμενος Osman Tchelebi στο χωριό Durah στον καζά της Κυρήνειας (χωρίς κατηγοριοποίηση).
51. Το τέμενος Tali Bey στο χωριό Κιρακλί στον καζά της Κυρήνειας (χωρίς κατηγοριοποίηση).
52. Το τέμενος Osman Bin Ibrahim στο χωριό Rekimeh στον καζά της Κυρήνειας (χωρίς κατηγορία).
53. Το τέμενος Iskender Agha στο χωριό Bilad, στον καζά της Κυρήνειας (χωρίς κατηγορία).

54. Το τέμενος Hadijeh Khatoum bint (κόρη του) Mussah στο χωριό Hissar του καζά της Κυρήνειας (χωρίς κατηγορία).
55. Το τέμενος Mehmet Nouri στο χωριό Σερσίκαρα, στον καζά της Κυρήνειας (χωρίς κατηγορία).
56. Το τέμενος Haidar Pasha στο χωριό Βάλτα στον καζά της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).
57. Το τέμενος που βρισκόταν στο χωριό της Λαπήθου στον καζά της Κυρήνειας.
58. Το τέμενος που βρισκόταν στο χωριό Αγρίδα, στον καζά της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).
59. Το τέμενος που βρισκόταν στο χωριό Βασίλια, στον καζά της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).
60. Το τέμενος Muslih στον casaba Altouni της Κύπρου (κατηγορίας Mulhaka).
61. Το τέμενος στον casaba Laavin της Κύπρου (κατηγορίας Mulhaka).
62. Το τέμενος στο χωριό Kevnieh στον καζά της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
63. Το zavieh του Berati Ali Effendi στον καζά της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
64. Το βακούφι του Saghir καζά, στη σκάλα της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
65. Το τέμενος του Mustapha Bey στη σκάλα της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
66. Το τέμενος του χωριού Tatli-sou που βρισκόταν στον καζά της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
67. Το τέμενος Umm-ul-harrem στον καζά της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
68. Το βακούφι του τεμένους του χωριού των Λευκάρων, στον καζά της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).

69. Το τέμενος Eomerzadeh Osman στο χωριό του Αι Γιάννη στον καζά της Πάφου (κατηγορίας Mulhaka).
70. Το τέμενος Ayi Solak στον casaba του χωριού Κτήμα, στον καζά της Πάφου (κατηγορίας Mulhaka).
71. Το τέμενος και το σχολείο Mehemmed Bey στον casaba του χωριού Κτήμα, στον καζά της Πάφου (κατηγορίας Mulhaka).
72. Το τέμενος του χωριού Λανί στον καζά της Πάφου (κατηγορίας Mulhaka).
73. Το τέμενος Kutchuk Djami (μικρό τζαμί) στον casaba του χωριού Κτήμα, στον καζά της Πάφου.
74. Τα χρήματα που κληροδοτήθηκαν από τον Ahmed Rashid Effendi, παλαιό κυβερνήτη της Κύπρου, για την ανέγερση του νέου *dershaneh* (αίθουσα διδασκαλίας, διδασκαλείο) που χτίστηκε στην περιοχή Arab Ahmet Pasha της Λευκωσίας.
75. Το τέμενος Said (Haidar?) Pasha στην πόλη της Λευκωσίας.
76. Το βακούφι του Σουλτάνου Selim II (κατηγορίας Mazbuta).
77. Το βακούφι του αποβιώσαντος Djafer Pasha.
78. Το τέμενος Bairakdar (σημαιοφόρου, κατηγορίας Mulhaka).
79. Το βακούφι του Abdullah Pasha, παλαιού Μεγάλου Βεζίρη (κατηγορίας Mulhaka).⁴³⁷
80. Το βακούφι του Abubekir Pasha, ή Bahir Pasha, στη Λάρνακα (κατηγορίας Mulhaka).
81. Το τέμενος Mullah Ahmed Effendi Ibn Adjı Ali στο χωριό Djivissil στον καζά της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).

⁴³⁷ Για τη συγκεκριμένη vakf περιουσία γίνεται ειδική μνεία σε επόμενο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, βλ σελ 216. Η αντίστοιχη παραπομπή του βρετανικού καταλόγου αναφέρει ότι «υποθετικά σε αυτό το βακούφι ανήκουν και οι περιουσίες του Σαντζακιού του Καρπασίου». Βλ ΕΝΑ, ο.π. σελ.15.

82. Το τέμενος του χωριού Μάλλια στον καζά Ευδήμου (κατηγορίας Mulhaka).
83. Το τέμενος του χωριού Bladanista στον καζά Ευδήμου (κατηγορίας Mulhaka).
84. Το μικρό τέμενος της Αγίας Σοφίας του σουλτάνου Suleiman κατακτητή του νησιού στην Αμμόχωστο (κατηγορίας Mazbuta)
85. Το τέμενος του χωριού της Εφτανομής, στο nahieh του Καρπασίου στον καζά της Αμμοχώστου (κατηγορίας Mulhaka).
86. Το τέμενος του Kutoub Sheikh Osman Effendi, έξω από τον casaba της Αμμοχώστου (κατηγορίας Mulhaka).
87. Το βακούφι του Khorloulou (ή Thorloulou) Ali Pasha που διοικείται από το Evkaf και ανήκει σε αυτό (κατηγορίας Mazbuta).
88. Το βακούφι της Tchinili Valideh Sultan (καλούνταν κοινώς τα κτήματα του χωριού Κούκλια και ήταν κατηγορίας Mulhaka).
89. Το τέμενος Mustapha Pasha στη Λευκωσία (κατηγορίας Mazbuta)
90. Το βακούφι του Sinan Pasha στην Αμμόχωστο (κατηγορίας Mazbuta)
91. Το τέμενος του χωριού Άσσια που υπάγεται στη Μεσαορία (κατηγορίας Mulhaka).
92. Τα μετρητά χρήματα και το mesdjid του Hadji Bilal Agha Ibn Hussein bin Hussein στη Λεμεσό (κατηγορίας Mulhaka).
93. Το βακούφι του Arab Ahmet Pasha.
94. Ο Μεντρεσσές [medresseh] του Hadji Osman Eff. Ibn Hadji Ahmed Agha ο οποίος βρίσκεται δίπλα στο τέμενος του Arab Ahmet Pasha στη Λευκωσία και είναι γνωστός με το όνομα Hamidie Medressesi (κατηγορίας Mulhaka).
95. Το βακούφι του Djafer Pasha (κατηγορίας Mulhaka).
96. Το σχολείο Sefer Pasha (χωρίς κατηγορία).
97. Το τέμενος του χωριού Derlak (?) (χωρίς κατηγορία).
98. Το βακούφι του Lalla Mustapha Pasha (κατηγορίας Mazbuta).

99. Το τέμενος Ahmet Son-bashi στον casaba της Χρυσοχούς (κατηγορίας Mulhaka).
100. Το βακούφι του Mevlevi-Khane στη Λευκωσία.
101. Ο τεκές Um-mul-harrem στον καζά της Λάρνακας.
102. Το βακούφι του Hadji Mehemed στην πόλη της Αμμοχώστου (χωρίς κατηγορία).
103. Το βακούφι του Sinan Pasha στη Λευκωσία (κατηγορίας Mazbuta).
104. Το βακούφι του Ibrahim Pasha στη Λευκωσία (κατηγορίας Mazbuta).
105. Το βακούφι του Defterdar Adbullah Eff. στον casaba της Λάρνακας (κατηγορίας Mulhaka).
106. Ο Μεντρεσσές του Muashirzadeh, Hadji Ismail Agha, στην περιοχή του τεμένους της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία.
107. Το τέμενος του Redjeb Agha, που βρισκόταν στο Κτήμα, χωριό του καζά της Πάφου (χωρίς κατηγορία).
108. Ο Μεντρεσσές του Suleiman Eff. παλαιού κυβερνήτη [Muhassil] της Κύπρου, που βρισκόταν στην περιοχή του τεμένους του Emin Agha, στον casaba του χωριού Κτήμα, στον καζά της Πάφου (κατηγορίας Mulhaka).
109. Το μαυσωλείο [turbeh] του alemdar (σημαιοφόρου) Mehemed Mustapha στον casaba της Λευκωσίας.
110. Το mesdjid του χωριού Μεναία, στον καζά του χωριού Κούκλια (χωρίς κατηγορία)
111. το βακούφι του Tezkerehdji Khalil, στο Odjak Kalem (χωρίς κατηγορία).
112. Το βακούφι του Hadji Hussein Agha, παλαιού κυβερνήτη [Muhassil] της Κύπρου που αποτελείτο από μετρητά χρήματα και πόσιμο νερό έξω από το τείχος της Λευκωσίας (χωρίς κατηγορία).
113. Το βακούφι του medjid πάνω από την πύλη του Serai (κατοικία του κυβερνήτη, κατηγορίας Mazbuta).

114. Το τέμενος Hadji Mohammed στο χωριό Ορμίδια που βρισκόταν στον καζά της Μεσαορίας (χωρίς κατηγοριοποίηση).
115. Το medjid του χωριού Αρσάκι στο nahieh της Μόρφου (κατηγορίας Mulhaka).
116. Το τέμενος του Ali Agha, παλαιού διοικητή [Muhassil] της Κύπρου που βρισκόταν στην περιοχή του μαυσωλείου [turbeh] Anamu-ul-harrem (χωρίς κατηγορία).
117. Το βακούφι του Hassan Bey γνωστό με το όνομα Kumar-mahalli (περιοχή όπου οι κάτοικοι ασχολούνταν με το τζόγο) στο χωριό του Kara-bakkal στον καζά της Κυρηνείας (κατηγορίας Mulhaka).
118. Το βακούφι, που συνίσταται από χρήματα μετρητά, του Kalaidji-zadeh Hadji Ali Eff. της Λευκωσίας (χωρίς κατηγοριοποίηση).
119. Το βακούφι του τεμένους του Mohammed bin Osman στο χωριό του Αγίου Συμεών στον καζά του Καρπασίου (κατηγορίας Mulhaka).
120. Το hadjreh (μοναστικό κελί) του Debrelli-Zadeh Hassan Agha, στο Zavieh του Bairakdar στη Λευκωσία.
121. Το Zavieh του χωριού Πιρί, στον casaba της Λεμεσού (κατηγορίας Mulhaka).
122. Το βακούφι που κληροδοτήθηκε για τη διδασκαλία του Κορανίου από τον μιναρέ του τεμένους της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία τις βραδιές “Eidin”, “Cadir”, “Berat”, “Redjab” (κατηγορίας Mulhaka).
123. Το τέμενος του χωριού Massal(?) στον καζά της Kebanim(?) (Κοιλάνιο) (άγνωστη κατηγοριοποίηση).
124. Το βακούφι του Ali Bey medjid στο χωριό Κούκλια, και ο αντίστοιχος μιναρές (κατηγορίας Mulhaka).
125. Το βακούφι του medjid στο χωριό Ορνό στον καζά Χρυσοχούς (χωρίς κατηγοριοποίηση).
126. Το medjid του Hadji Ahmed bin Cassim στο χωριό του Αγίου Νικολάου στον καζά Μεσαορίας (κατηγορίας Mulhaka).

127. Το Zavieh του Fomer στην ακτή του χωριού Hellal(?) στον καζά της Κυρήνειας (κατηγορίας Mulhaka).

128. Το βακούφι που αποτελείται από μετρητά χρήματα και ένα σπίτι του Esseid Mohhamed Emin Eff., παλαιού διοικητή [Muhassil] της Κύπρου, για τη διδασκαλία του Ισλάμ στο τέμενος της Αγίας Σοφίας στη Λευκωσία (κατηγορίας Mulhaka).

129. Το τέμενος του Hadji Seid Mohammed Agha bin Esseid Mustapha στην περιοχή karamanzadeh της Λευκωσίας (κατηγορίας Mulhaka).

Η βρύση του Hadji Ibrahim Agha bin Hadji Kodja Hassan στον κήπο της σιάλας (προκουμαίας) της Λάρνακας για τους κατοίκους της Λευκωσίας (?), και τα βακούφια (που κληροδοτήθηκαν από τον ίδιο) για οκτώ medressehs (ιεροδιδασκαλεία, ιδρύματα για τη διδασχή του Ισλάμ) και για την ανάγνωση του κορανίου (σε συγκεκριμένα διαστήματα) στον tekke της Umm-ul-harrem και για το χτίσιμο μιας βρύσης στο ίδιο μέρος (κατηγορίας Mulhaka).

Παράρτημα 3

*καθώς η ορθογραφία των ονομάτων των περιουσιών που διεκδικούνται από το Σουλτάνο ποικίλει, η ακόλουθη λίστα που έγινε από τον μεταφραστή της Κυβέρνησης στην Κύπρο, έχει εισαχθεί για να δείξει τα πραγματικά ονόματα, έκταση, κατάσταση, και όρια των γαιών.

I. **Κυρήνεια:** οκτώ κτήματα στο χωριό της Λαπήθου, περιοχή της Κυρήνειας, με έκταση 35 donums,* συνολικά, που αποτελούνται από τα παρακάτω:

1. Harman Tarlassi, που συνορεύει με τα κτήματα των Καραηλία, Hadji Mehmmed Agha Abdurrahman, Hadji Yacomie, Kiriako, Catherina & Hdji Thophi.
2. Miras-Tarlassi, συνορεύει σε δύο πλευρές με τις περιουσίες των Hadji Osman Agha & Hadji Mehmmed Agha και στις άλλες δύο πλευρές με τα αλώνια που ονομάζονται vakiff αλώνια.

3. Miras-Tarlassi, συνορεύει με τα κτήματα των Παπά Παύλο, Hussein, Mehemmed, Abdurrahman, και τους γιούς του Hadji Ibrahim Agha.
4. Αγία Αηρωτίσσα Tarlassi, συνορεύει με τα κτήματα του καδὴ Mustapha eff, Abdullah, Abdulrrahman, Ibrahim Agha, Mustapha & Mollah Suleiman.
5. Σωτήρα Tarlassi, συνορεύει με τα κτήματα του Hussein Agha, Hasan onbashi, & Hadji Ibrahim Agha.
6. Mandello-Tarlassi, συνορεύει με τα κτήματα Hadji Mehmmed Agha, των γιων του Hadji Ibrahim, της συζύγου του και του Hadji Hassan.
7. Chansodirakko-tarlassi, που βρίσκεται στο χωριό Καραβά, και συνορεύει με τα κτήματα του Mikhaili Mina, Nicoli Tchika, Yorghii Hadji Yianni & Hadji Tchiralli.
8. Shinonia-tarlassi, που βρίσκεται στο χωριό Καραβά, και συνορεύει με τα κτήματα του Hadji Toghli Vassala, Steanni, Kharalambo, Dimitri Thupa & Nicoli Tchika.

Κάθε donum των προαναφερθέντων γαιών ποτίζεται ανά δεκαπενθήμερο από πηγή.

II. Πάφος.

Γαίες γνωστές με το όνομα Ακάμας, που βρίσκονται στο nahieh (επαρχία) Χρυσοχούς, και που αποτελείται από 81,000 donums. Συνορεύει με τη θάλασσα από βορρά ανατολή και δύση, και στα νότια με τα χωριά Πεγιά, Αρόδες, Ινιά, Φασλί και Νέο Χωριό, και με κτήματα που ανήκουν στο κτήμα Ποδαμιά.

Οι προαναφερθείσες γαίες διαθέτουν πηγές τρεχούμενου νερού σε δεκαοκτώ ή είκοσι σημεία.

III. Αμμόχωστος.

Γαίες έκτασης 37,326 donums, που βρίσκονται στα χωριά Άγιος Θεόδωρος στο καζά της Καρπασίας, γνωστό με το όνομα Βάλια, και συνορεύει με τα κτήματα Yakomi Voni, τα δάση Vicla & Stilarga, τα

χωράφια του Harman Zeitini και του Αγίου Θεοδώρου, τους δρόμους Castirga & Drocolia, τους κήπους Docolia Καμίνια & Παλλούρα, το σπίτι και τα κτήματα του Pavli Fekkli, τα κτήματα του Iliokhorio, Baldo Doni και τη θάλασσα.

IV. Αμμόχωστος.

Γαίες γνωστές με την ονομασία Κραυδί [Khravdi] με έκταση 60 donums, ου βρίσκονται στο χωριό Τριχωριό, [Tirghorio], και συνορεύει με του δρόμους του Bash-Amso & Καρπάσι [Carpas], τους κήπους του προαναφερθέντος χωριού και τη θάλασσα.

V. Αμμόχωστος.

Γαίες γνωστές με το όνομα Αγία Χάριδο [Aya Kharidoö] με έκταση 7,612 donums, και βρίσκονται στο χωριό Tirehmentesheh, (το όνομα του χωριού στα Τουρκικά είναι Tirmishi και έτσι αναγράφεται στην τουρκική λίστα που αποτελεί το επίσημο κρατικό αντίγραφο των τίτλων ιδιοκτησίας αντί για Tirehmentesheh, που είναι το σωστό όνομα του χωριού. Αυτό βρίσκεται στα χέρια του Hakki Bey, επιτρόπου του Emlaki Humayun,). Συνορεύει με το Tekneh – sonion, deresi, Rashi – Macaria – tepessi, Cassab – oghlon-mezarlighi-tepessi, το δρόμο της Λευκωσίας, το Delikli Kaia (βράχος), και το Aya-Kharido deressi.

VI. Αμμόχωστος.

Γαίες γνωστές με το όνομα Mandirehs, με έκταση 10,125 donums, που συνορεύουν σε δύο πλευρές από τα χωριά Πράσσιον [Prassion] & Γαιδούρι [Ghaidouri], και στις άλλες δύο πλευρές τους από τα σύνορα των κτημάτων που ανήκουν στους κατοίκους των χωριών Λύση, Κοντέα, Κούκλια.

VII. Λευκωσία.

Γαίες που βρίσκονται γύρω από το κάστρο της Λευκωσίας με έκταση 250 donums, που συνορεύουν με τα κτήματα Keoshkli-tchiftlik, Gobatch-chiftlik, και τα χωριά Παλουριώτισσα και Καιμακλί.

VIII. Λεμεσός.

Γαίες γνωστές με το όνομα Randi, βρίσκονται στο nahieh της Αυδήμου, με έκταση 19,000 donums και συνορεύει στο βορρά με τμήμα του ποταμού Χαποτάμι, και με το Dera-Dagh. Ανατολικά με το βουνό Paliono και το ρυάκι Βερόλιμνο [Berolimno], και στο νότο με τη θάλασσα, και δυτικά με ένα άλλο τμήμα του ίδιου ποταμού.

IX. Λεμεσός.

Περιοχή γνωστή με το όνομα Toghan – bournou (ή promontory) με έκταση 24,350 donums η οποία βρίσκεται μέσα στα όρια του χωριού Agrotour, έχει από τρεις πλευρές όριο της θάλασσα, και στην τέταρτη συνορεύει με την περιοχή που ονομάζεται Khassi-Humaioun Mukataasi (τακτική ή ανήκουσα στο Μονάρχη), και από τις περιοχές των κτημάτων που απαλλοτριώθηκαν για τη διαμονή των Καυκάσιων, από τις γαίες που ανήκουν στη Haleteh Sultan [Χαλά Σουλτάν Τεκκέ], και από την άλλη πλευρά από τις γαίες του χωριού Agrotour.

Αυτές οι γαίες περιλαμβάνουν μια αλυκή.

X. Αμμόχωστος.

Περιοχή γνωστή με την ονομασία Aya-Yorghi Tchera, με έκταση 2,265 donums στο nahieh της Μεσαορίας, συνορεύει με το βουνό Ιψός, το ποτάμι του Αι Γιώργη, το δρόμο Aya-Nacofo, και από τους λόφους που ονομάζονται Fanco, Misvalissaro & Randousha.

XI. Πάφος.

Περιοχή γνωστή με την ονομασία Orides, που βρίσκεται στο nahieh της Κούκλιας [Kuklea] με έκταση 19,890 donums, συνορεύει ανατολικά και νότια με το ποτάμι Harotami, στα δυτικά με τα κτήματα των χωριών Φασουλιά [Fassoulia], Soussiz, & Kuklea, και στο βορρά με τα κτήματα του χωριού Yokari (ή άνω Αρχιμανδρί).

XII. Πάφος.

Περιοχή γνωστή με την ονομασία Moutochori, με έκταση 2,696 donums, που βρίσκεται στον καζά της Πάφου, ανάμεσα στα χωριά Aksilon, Mada,

Piscopi, Anarida, & Αγία Βαρβάρα. Στα βόρεια συνορεύει με τα βουνά Sourouz & Ipsilofes, στα ανατολικά από τα βουνά Paleo-Laghona και Ghoni, και από μια γέφυρα. Στα νότια από τα κτήματα των χωριών Aya Varvara & Anarida, από τις χέρσες περιοχές που διεκδικούνται από το μοναστήρι του Σταυρού, την πηγή του λόφου Άνω, και στα δυτικά από το ρυάκι Ershilia.

XIII. Πάφος.

Περιοχή γνωστή με την ονομασία Iliokhori, με έκταση 2,300 donums που βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Selamion, Aya Yianni, στην Πάφο συνορεύει στα βόρεια με ένα τμήμα του ρυακιού Soussiz dereh, το βράχο που ονομάζεται Malunda και τα κτήματα του χωριού Pentaleh, στα δυτικά με το προαναφερθέν ρυάκι και το μοναστήρι Sindi, ανατολικά με τα κτήματα του χωριού Selamion, και στο νότο με την πηγή Foundai.

XIV. Λεμεσός.

Περιοχές γνωστές με την ονομασία Ipsoma & Khalaik-Kouioussi, με έκταση 4,000 donums, βρίσκονται στον καζά της Λεμεσού....

XV. Λεμεσός.

Περιοχές γνωστές με την ονομασία Livadia, στον καζά της Λεμεσού, με έκταση 1,000 donums...

XVI. Λεμεσός.

Περιοχές που βρίσκονται εντός των χωριών Πελλέντρι και Άγιος Μάμμας στο nahieh του Κιλανίου, με έκταση 2,000 donums, και συνορεύουν....

XVII. Λάρνακα.

Περιοχές γνωστές με την ονομασία Kotchinehs,⁴³⁸ στον καζά της Λάρνακας, με έκταση 2,500 donums. Συνορεύουν με τη λίμνη Djezair, τη θάλασσα, το δημόσιο δρόμο και την αλυκή.

XVIII. Λάρνακα.

⁴³⁸ Αυτές οι περιοχές επίσης ονομάζονται **Vikla & Fitilli – wassi**.

Περιοχές γνωστές με την ονομασία Paleo-Figarro στον καζά της Λάρνακας, με έκταση 700 donums, συνορεύουν με τις αλυκές και το δημόσιο δρόμο.

XIX. Αμμόχωστος.

Δύο τμήματα γης που βρίσκονται στον καζά (nahieh?) της Μεσαορίας, με έκταση 50,000 donums.

XX. Λευκωσία.

Περιοχές που βρίσκονται στον καζά του Deyirmenlik, μεταξύ των Piroi και της Λευκωσίας στον δρόμο προς τη Λάρνακα κοντά στα όρια του κτήματος Murgho, γνωστό με το όνομα Tchinghirli & Kiklarkiradjlari,⁴³⁹ με έκταση 35,000 donums.

XXI. Λευκωσία.

Περιοχές γνωστές με την ονομασία Πύργος, που βρίσκονται στον καζά (nahieh?) της Λεύκας με έκταση 20,000 donums.⁴⁴⁰

Παράρτημα 4

Προς	Λευκωσία, Κύπρος
Συμβούλιο Ασφαλείας &	Μάρτιος 1950
Γενική Συνέλευση των Ενωμένων Εθνών	
ΗΠΑ	

Αγαπητοί κύριοι,

Εμείς, η Γενική Γραμματεία του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος της Κύπρου, οι γραμματείες παραρτημάτων Λευκωσίας, Πάφου, Λάρνακας Λεμεσσού και Αμμοχώστου του ίδιου κόμματος, ο δήμαρχος Λεύκας, οι

⁴³⁹ **Kiradj** είναι τουρκική λέξη που σημαίνει χέρσα άγονη γη.

⁴⁴⁰ Βλ. ΕΝΑ FO 421/31

Τούρκοι επαρχιακοί σύμβουλοι 6 επαρχιών και ο πρόεδρος του Τουρκικού Αγροτικού Σωματίου, αντιπροσωπεύοντας τον τουρκικό πληθυσμό του νησιού, διαμαρτυρόμαστε έντονα κατά της αίτησης του Νοεμβρίου 1949 που υπεβλήθη στο συμβούλιο σας από κάποιους αριστερούς Έλληνες της Κύπρου και γενικά κατά της επιθυμίας των Ελλήνων της Κύπρου για ένωση με την Ελλάδα.

Οι Τούρκοι της Κύπρου, που αριθμούν 85,000 άτομα και αποτελούν πάνω από το ένα τρίτο του πληθυσμού της Κύπρου. Είναι απόγονοι Τούρκων κατοίκων της Μικράς Ασίας που εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο 400 χρόνια πριν λόγω υποχρεωτικής μετανάστευσης με αυτοκρατορική διαταγή του Σουλτάνου της Τουρκίας.

Οι Τούρκοι είναι διάσπαρτοι σε ολόκληρο το νησί. Κατοικούν σε 6 επαρχίες και 220 χωριά, εκ των οποίων τα 110 είναι αμιγώς τουρκικά. Υπάρχουν 250 τζαμιά και πολλοί μουσουλμανικοί ναΐσκοι στο νησί...

Το 80% των Τούρκων της Κύπρου είναι αγρότες και γι αυτό είναι δεσμευμένοι στη γη τους. Αλλά στις πόλεις και στα μεγαλύτερα χωριά καταλαμβάνουν τις θέσεις που τους αναλογούν στα κυβερνητικά τμήματα, στις εμπορικές δοσοληψίες, σε μικρές βιοτεχνίες και σε ποικίλα άλλα επαγγέλματα. Δεκάδες φοιτητές μας φοιτούν σε πανεπιστήμια της Άγκυρας, Ισταμπούλ και Λονδίνου.

Υπάρχει ένα τουρκικό Λύκειο και μια τουρκική τράπεζα ενώ 3 καθημερινές και 2 εβδομαδιαίες τουρκικές εφημερίδες εκδίδονται στη Λευκωσία. Η αξία των μουσουλμανικών θρησκευτικών περιουσιών (vakfs) στο νησί υπολογίζεται πάνω από 3 εκατομμύρια λίρες στερλίνες, μη συμπεριλαμβανομένων των τζαμιών. Το 1/3 του πληθυσμού της Λευκωσίας, πρωτεύουσας του νησιού είναι Τούρκοι, ενώ τα υπόλοιπα 2/3 είναι Έλληνες, Αρμένιοι, Μαρωνίτες και Εγγλέζοι.

Κάστρα, τζαμιά, θρησκευτικά σχολεία, μουσουλμανικά σχολεία, μοναστήρια, βιβλιοθήκες, χάνια λουτρών και πηγές βρίσκονται στο νησί ως

αποδείξεις της τουρκικής διοίκησης που διήρκεσε πάνω από 3 αιώνες. Τα υδραγωγεία της Λευκωσίας, Λάρνακας και Αμμοχώστου κατασκευάστηκαν από Οθωμανούς Τούρκους, αλλά το βασικό έργο της τουρκικής διοίκησης της Κύπρου είναι η ορθόδοξη εκκλησία. Είναι ένα ιστορικό γεγονός ότι αυτή η εκκλησία, η οποία ήταν καταδικασμένη να εξαφανιστεί κάτω από τη δυναστεία των Λουζινιάν και των Βενετών, αναβίωσε και αναπτύχθηκε υπό τους Οθωμανούς Τούρκους.

Οι Τούρκοι της Κύπρου παρέμειναν στην Κύπρο μετά την κατάληψη του νησιού από τους Βρετανούς, επειδή είχαν πίστη και πεποίθηση στους όρους της σύμβασης του 1878. Μετά τη Συνθήκη της Λοζάννης, στηριζόμενοι στην ίδια πίστη αιτήθηκαν τη βρετανική υπηκοότητα...

Κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εκατοντάδες Τούρκοι της Κύπρου συνέδραμαν εθελοντικά στο σκοπό των Συμμάχων. Οι βρετανικές στρατιωτικές στατιστικές δείχνουν ότι οι Τούρκοι συγκριτικά με τον πληθυσμό τους έδωσαν τους περισσότερους εθελοντές στην Κύπρο... Επίσης θέλουμε να προσθέσουμε ότι παρὰ τις έντονες προσπάθειες, ο κομμουνισμός δεν παρεισέφρησε ποτέ σοβαρά μεταξύ των Τούρκων της Κύπρου.

Αντιλαμβανόμαστε ότι οι Έλληνες πολιτικοί της Κύπρου βασίζουν την επιθυμία τους για ένωση κυρίως σε τρεις λόγους:

1. Ιστορία
2. Πλειοψηφία (πληθυσμιακή)
3. Βρετανικές υποσχέσεις

... είναι αλήθεια ότι οι ελληνόφωνοι αποτελούν πλειοψηφία στην Κύπρο, αλλά κανείς πρέπει να λάβει υπόψη του ότι αυτή η πλειοψηφία αποτελεί στην πραγματικότητα μια μικρή μειοψηφία μεταξύ της μεγάλης πλειοψηφίας των Τούρκων και των Αράβων στη Μέση και άπω Ανατολή. Όχι μόνο οι Έλληνες της Κύπρου αλλά και ολόκληρος ο ελληνικός πληθυσμός των ασιατικών περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούσε πάντα μια μικρή μειοψηφία από την ίδρυση της εν λόγω αυτοκρατορίας.

Ο εκτοπισμός του ορθόδοξου πληθυσμού της Μικράς Ασίας μείωσε αυτή την μειονότητα στον ελάχιστο βαθμό. Δεν χρειάζεται να τονίσουμε ότι η βρετανική διοίκηση στην Κύπρο δεν μετέβαλε τη γεωγραφική της θέση και την αναλογία των Ελλήνων της Κύπρου έναντι της πλειοψηφίας των Τούρκων της Μικράς Ασίας. Επιπλέον πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι Τούρκοι της Κύπρου, που αποτελούν τμήμα των Τούρκων της Μ. Ασίας, κατοίκησαν σε αυτό το νησί για 4 αιώνες. Πέρα από το γεγονός ότι οι Έλληνες του νησιού αποτελούν μια μεμονωμένη πλειοψηφία, είμαστε βέβαιοι ότι είναι προτιμότερο για την ασφάλεια του ίδιου του νησιού, και για την ειρήνη στη Μέση και Άπω Ανατολή, να βρίσκεται το νησί υπό τη διοίκηση ενός ισχυρού κράτους.

Είμαστε βέβαιοι ότι η ένωση με την Ελλάδα θα φέρει στο νησί οικονομική καταστροφή, φυλετικές και κοινωνικές αναταραχές και ακόμη και ένα ιδεολογικό εμφύλιο πόλεμο, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας. Ο λόγος είναι, ότι οι μισοί από τους Έλληνες της Κύπρου είναι κομμουνιστές και καλά προετοιμασμένοι για τέτοια πιθανότητα... Τόσο οι αριστεροί, όσο και οι δεξιοί Έλληνες πολιτικοί δεν είναι ειλικρινείς στην επιθυμία τους για ένωση με την Ελλάδα.

Οι δεξιοί πολιτικοί αδιαμφισβήτητα θα αποκήρυσσαν την ένωση αν ο κομμουνισμός επικρατούσε στην Ελλάδα. Αλλά ακόμη και αν δεξιοί και αριστεροί Έλληνες πολιτικοί ήταν ειλικρινείς στην επιθυμία τους για ένωση, η ειλικρίνεια τους δεν θα απέτρεπε τον κίνδυνο να τραπεί η Κύπρος σε δεύτερα Βαλκάνια. Οι Τούρκοι της Κύπρου που είναι σε καλύτερη θέση να προβλέψουν τον κίνδυνο, διαμαρτύρονται εδώ και 70 χρόνια ενάντια στην επιθυμία για ένωση με την Ελλάδα. Σε μια μαζική συνέλευση της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1949 με τη συμμετοχή 15,000 Τούρκων ψηφίστηκαν τα εξής:

α. Είμαστε ενάντια στην Ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

β. Είναι απαραίτητο για την ασφάλεια του νησιού, την προστασία των μειονοτήτων και την ισορροπία και υπεράσπιση της Μεσογείου να διατηρηθεί το status quo του νησιού.

γ. Αν ποτέ η Μεγάλη Βρετανία εγκαταλείψει την Κύπρο, απαιτούμε να επιστραφεί στην Τουρκία, ως πρώην κυρίαρχο του νησιού, αλλά και τη μόνη δύναμη στη Μέση Ανατολή που μπορεί να διαφυλάξει το νησί και να εγγυηθεί σταθερότητα.

Στην πραγματικότητα η Κύπρος αποτελεί μια προέκταση της Μ. Ασίας. Η απόσταση μεταξύ του νησιού και της Μ. Ασίας είναι μόνο 45 μίλια, ενώ απέχει χιλιάδες μίλια από την Ελλάδα. Αν παραστεί ανάγκη το νησί να χωριστεί από τη Βρετανική Κοινοπολιτεία τότε η μόνη εναλλακτική για το νησί θα είναι να προσαρτηθεί στην οικονομία της Μ. Ασίας...

Οι Έλληνες κομμουνιστές στην αίτηση τους του Νοέμβρη του 1949 προσπάθησαν να εδραιώσουν τις αξιώσεις τους αναφέροντας ότι στο παρελθόν κάποιοι Βρετανοί πολιτικοί είχαν δηλώσει την υποστήριξη τους στην προοπτική της ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Επιπλέον βασίστηκαν στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το νησί επισήμως προσφέρθηκε στην Ελλάδα.

Δεν είμαστε σε θέση να διαπιστώσουμε αν οι προαναφερθέντες πολιτικοί όντως προέβησαν σε αυτή την κίνηση. Αν αυτό συνέβη είμαστε πεπεισμένοι ότι οι κινήσεις τους ήταν λανθασμένες και αντίθετες με τα συμφέροντα της Μ. Βρετανίας, την ειρήνη και κυρίως τους όρους της σύμβασης της Κύπρου, σύμφωνα με τους οποίους η Μ. Βρετανία ήταν υποχρεωμένη να επιστρέψει την Κύπρο στην Τουρκία.

Συμπερασματικά, αιτούμαστε, εφόσον το Συμβούλιο Ασφαλείας επιλέξει να εξετάσει το αίτημα των αριστερών Ελλήνων της Κύπρου για δημοψήφισμα για την ένωση, να λάβει υπόψη του ότι οι αυτοί αποτελούν μια απομονωμένη πλειοψηφία στο νησί της Κύπρου, ανάμεσα σε μια συντριπτική τουρκική πλειοψηφία στην Εγγύς Ανατολή.

Fadil Korkut: Γ.Γ. του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος

M. Fazil Plumer: Γραμματέας του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος Λευκωσίας

Dr. M. Ihsan Ali: Γραμματέας του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος Πάφου
Kemal Berberoglou: Γραμματέας του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος
Λεμεσού
Dr Orhan: Γραμματέας του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος Λάρνακας
Faiz Kaymak: Γραμματέας του Τουρκικού Εθνικού Κόμματος Αμμοχώστου
Dr Kuchuk, Siret Bacheli, H Avkiran: Δημοτικοί Σύμβουλοι Λευκωσίας
D. A. Rashid, A Nejmi, B. Kalkan: Δημοτικοί Σύμβουλοι Πάφου
N. Denizer, Z. Behdjeter: Δημοτικοί Σύμβουλοι Λεμεσού
Soubhi Kenan, Sadi Hilmi: Δημοτικοί Σύμβουλοι Λάρνακας
Faiz Kaymak, Dr Niyazi Maniera: Δημοτικοί Σύμβουλοι Αμμοχώστου
Shoukri Hj. Husein, H. S. Tahir: Δημοτικοί Σύμβουλοι Κηρύνειας
Behjet Mirata: Πρόεδρος τουρκικού αγροτικού σωματείου.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχεία

Ελλάδα

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (ΙΑΥΕ)

Φάκελοι.

1877, Γ1: Αναφορές προξενικών αρχών και υποπροξενείου Λάρνακας.

3B: Περί Κυπρίων κληρούχων

1878, 1Γ: Περί αποστολής Κιρκασίων εις Κύπρον.

1879, 99/2: Προξενικές αναφορές.

1892, 1Γ/υπ 42: Προξενικές αναφορές

1902, 67/1: Προξενικές αναφορές.

1903, Α1/ υπ 3: Προξενικές αναφορές.

1906, Α1/ υπ 74: Προξενικές αναφορές

1907, 1B/ υπ73: Προξενικές αναφορές

1912, 1Α/υπ 107: Κυπριακό ζήτημα

1919, 1Α/5/13: Πολιτική – Κύπρος

1920, 1Α/6/50: Πολιτική- Κύπρος

1921, Α/10/4: Πολιτική- Κύπρος

1923, Α/51/7: Πολιτική- Κύπρος

1924, Α/5/Ια: Πολιτική- Κύπρος

1925, A/5/3: Πολιτική- Κύπρος

1927, 1A/21/3: Πολιτική- Κύπρος

1929, A/22/3: Πολιτική- Κύπρος

1930, A/22/3: Πολιτική- Κύπρος

1932, A/22/3: Πολιτική- Κύπρος

1934, A/22/3: Πολιτική- Κύπρος

1939, A/8/8: Πολιτική- Κύπρος

1944, A/38/3: Πολιτική- Κύπρος 1941-1944

1945, A/38/3: Πολιτική- Κύπρος

1948, A/38/3: Πολιτική- Κύπρος

Μεγάλη Βρετανία

English National Archives

FO421 31 CYPRUS SULTAN S LAND CLAIMS 1878 1880

FO 78 4092 SULTANS CLAIM TO LAND OF CYPRUS 1881 1887

FO 78/5116

FO 141 511

FO 141 589 GENERAL CYPRUS 1917

**FO 608 33 AND PORTIONS – CYPRUS PETITION FOR UNION
1919**

**CO 67 227 11 CYPRIOTS OPTING FOR TURKISH NATIONALITY
1929**

FO 286 922 CYPRUS GENERAL 1925

CO 883 8 5 2 DISTURBANCES IN CYPRUS 1931

CO 67 241 2 GREEK REACTION TO OCTOVRIANA 1931

FO 141 716 GENERAL REPORT ON CYPRUS 1934 1935

FO 141 714 VISIT OF EX KHEDIVE TO PALESTINE CYPRUS
1935

CO 67 263 3 MARRIAGE OF TURKISH CITIZENS IN CYPRUS
1935CO 850 86 9 1936

FO 141 643 7076563 GENERAL SITUATION 1937

FO 371/9139

CO 323 1611 7 1938

FO371 23296 TURKISH PROPAGANDA IN CYPRUS 1938

FO371 25022 COMMERCIAL RELATIONS BETWEEN TURKEY
CYPRUS 1940

CO 323 1213 8 ALI RIZA OPTS FOR NATURALIZATION

CO 323 1711 5

FO 371 23776

FO 141 728 7

FO 141 731 7076563

FO 371/10222

FO 371 48451& 881 3987& 371 72294

FO 373 3 21 7076563 CYPRUS

FO 371 48360 7076563 CYPRUS GREECE

CO 875 5 26 1941

FO 371 43752 SITUATION IN CYPRUS 1944

CO 537 1878 FUTURE OF CYPRUS 1946

CO 537 4979 FUTURE OF CYPRUS 1949

CO 67 373 6 LAW ON MUSLIM WEDDINGS 1950

CO 67 368 6 KEK GREEK NATIONALIST PARTY 1950

CO 67 368 1 TURKS IN CYPRUS

FO37188007 PROPOSAL TO RESTABLISH THE MUFTI 1950

Κύπρος

Κρατικά αρχεία Κύπρου

Φάκελλοι

SA1 1184/1881 (συγκεντρωτικός
φάκελος, 1881-1884)

SA1 1431/1881

SA1/1361/1883

SA1/1122/1879

SA1/1223/1882

SA1/1119/1881.

SA1/1122/1879

SA1 1120/1880

SA1/4061/1884

SA1/1520/1882

SA1 4429/1884

SA1/1518/1882

SA1 1442/1887

SA1/1249/1883

SA1 1555/1882

SA1/1450/1882

SA1/1645/1899

SA1/1171/1881

SA1 1199/93

SA1/1014/1882

SA1/763/1911

SA1/1219/1886

SA1 480/1880

SA1 1153

SA1 2637/1894

SA1/1447/1882

SA1 617/1994

SA1/693

SA1 434/1900

SA1 517/1886

SA1 2889/92

SA1 1645/1899
SA 3297/1892
SA1 617/1894
SA1/1017/1882
SA1 3297/1892
SA1/907/1907
SA1 434/1900
SA1 879/1914
SA1 1406/20
SA1 198/1923
SA1 767/22
SA1 1101/23
SA1 1311/1923
SA1 1623/1926
SA1 1148/1905
SA1/763/1911
SA 434/1900
SA1 1650/1920
SA1 1010/1922
SA1 424/23
SA1 1060/23
SA1/1153/1919
SA1/684/1911
SA1 1217/23
SA1 638/1927
SA1 1252/27
SA1 1145/1926
SA1 1639/1927

SA1 1469/26/2
SA1 1462/28/1
SA1 /950/1926
SA1, 815/30
SA1 517/26
SA1 609/1943
SA1, 864/1949
SA1, 1858/1939

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Ahmad, Feroz, *The making of Modern Turkey*, Routledge, London 1993.
- Altan, Mustafa H, Jennings, Ronald C, Mc Henry James, "Archival Materials & Research Facilities in the Cyprus Federated State: Ottoman Empire, British Empire, Cyprus Republic", *International Journal of Middle East Studies*, Vol 8, 1997.
- An, Ahmed. *Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması, 1900-1942*. Galeri Kültür Yayınları, s.l. 1997
- Kıbrıs'ta Türkçe Basılmış Kitaplar Listesi, (1878-1997) KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.*
- Kıbrıs'ın Yetistirdiği Değerler, 1782-1899*. With a foreword by Harid Fedai, Akçağ, Ankara 2002.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. 1983, Revised Edition, Verso, London 1992.
- Anderson, J. N. D. "The family law of Turkish Cypriots." *Die Welt des Islams*. New Series, Vol. 5 (1958) pp. 161-187.
- Araj, Masami. *Turkish Nationalism in the Young Turk Era*. E. J. Brill, Leiden 1992.
- Attalides, Michael A. *The Turkish Cypriots: Their relations to Greek Cypriots in Perspective*. Cyprus Reviewed, edited by Michael A. Attalides. The Jus Cypri Association, Nicosia 1997.
- Beckingham, C. F. "The Cypriot Turks." *Journal of the Royal Central Asian Society*, vol. 43, pp. 126-30, 1956.
- "The Turks of Cyprus." *Journal of the Royal Anthropological*

- Institute of Great Britain and Ireland*. vol 87(II), pp. 165- 74.
July-Dec. 1957.
- "Islam and Turkish nationalism in Cyprus." *Die Welt des Islam*, NS, Vol 5, 65-83, 1957.
- Bell, W. & Freeman W. *Ethnicity and Nation building*. Sage Publications, 1974.
- Brass, P.R. *Ethnicity and Nationalism, Theory and Comparison*, Sage Publications, 1991.
- Bryant, Rebecca. *Educating Ethnicity: On the Cultures of Nationalism in Cyprus*. Dissertation submitted to the Faculty of the Division of the Social Sciences in Candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy, Chicago 1998.
- "Pashas and Protests: Revelation and Enlightenment in Cyprus", *Cultural Dynamics*, Vol. 13, No 3, 2001.
- Chacalli, George. *Cyprus under British rule*. Nicosia: Phoni tis Kyprou, 1902.
- Choisi, Jeanette. "The Turkish Cypriot Elite: Its Social Function and Legitimation". *The Cyprus Review*, Vol 5, No 2, Fall 1993.
- Clogg, Richard. *The Greek Millet in the Ottoman Empire. Christians and Jews in the Ottoman Empire: The functioning of a Plural Society*, Vol. I, edited by Benjamin Braude and Bernard Lewis, Holmes and Meier Publishers, New York 1982.
- Constantinou, Costantinos & Papadakis Yiannis. "The Cypriot state(s) in situ: Cross-ethnic Contact and the Discourse of Recognition". *Global Society*, Vol. 15 No. 2, 2001.
- Coufoudakis, Van. *The Dynamics of Political Partition and Division in Multiethnic and Multireligious Societies- The Cyprus Case. Essays on the Cyprus Conflict*. Edited by Van Coufoudakis, Pella Publishing Co. New York, 1976.
- Coyle, Dominick. *Minorities in Revolt: Political Violence in Ireland*,

- Italy and Cyprus*. With special research and collaboration by Francesca Serafini. Associated University presses, New Jersey, 1983.
- Crawshaw, Nancy. *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*. George Allen & Unwin, London 1978.
- Çiçek, Kemal. "Living Together: Muslim-Christian Relations in Eighteenth Century Cyprus as Reflected by the Sharia Court Records". *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 4. No.1 June 1993.
- Demetriades, Evros. J., House, W. J. Khoury, N. F. & Matsi, S. *Population and human resources development in Cyprus: Research and policy issues*. Nicosia: Department of Statistics and Research, 1992.
- "The Population of Cyprus during the British Rule, 1878-1960" Πρακτικά του Τρίτου Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 16-20 Απριλίου 1996), Τόμος Γ, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 2001
- Deringil, Selim. "The Ottoman Origins of Kemalist Nationalism: Namik Kemal to Mustapha Kemal". *European History Quarterly*, Vol. 23, No. 2 April 1993.
- Englezakis, Benedict. *Studies on the History of the Church of Cyprus, 4th-20th Centuries*. Translated by Norman Russel. Edited by Silouan and Michael. With a Foreword by Kostas Karras. Variorum, Hampshire 1995.
- Fisher, Stanley. *The Statute Laws of Cyprus, 1878-1923*. London: Waterlow, 1923.
- Fisher, S. & Russell, A. *The Statute Laws of Cyprus, 1907-1912*. London, 1913.
- Foley, Charles & Scobie, W. I. *The struggle for Cyprus*. Stanford, CA: Hoover Institute Press, 1975.

- Foot, Hugh. *A start in freedom*. London: Hodder & Stoughton, 1964.
- Foot, Sylvia. *Emergency exit*. London: Chatto & Windus, 1960.
- Gazioğlu, Ahmet C. *The Turks in Cyprus: A Province of the Ottoman Empire, 1571-1878*. With a foreword by Geoffrey Lewis. K. Rustem & Bro, London 1990.
- “Enosis, Autonomy and Independence: a documented Background to the Colonial Experience, 1878-1960”. *Journal for Cypriot Studies*, 3 (2), 1997.
- Gellner, Ernest. *Nationalism*. 1997. Reprint, Phoenix, London 1998.
- Nations and Nationalism*. 1983. Reprint, Blackwell Publishers, Oxford, 2002.
- Georghallides, George S. *A political and administrative history of Cyprus, 1918-1926: With a survey of the foundations of British rule*. Nicosia: Cyprus Research Centre, 1979.
- Cyprus and the governorship of Sir Ronald Storrs: The causes of the 1931 crisis*. Nicosia: Cyprus Research Centre, 1985.
- Επετηρίς III 1969-1970, Churchill's 1907 visit to Cyprus: a political analysis*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία 1970
- Hadjivasiliou, Evanthis. *Britain and the International Status of Cyprus. 1955-59*. Minneapolis, Minn.... University of Minnesota, 1997.
- Hanioglu, Şükrü M. *The Young Turks in Opposition*. Oxford University Press, Oxford, 1995.
- Preparation for a Revolution: The Young Turks 1902-1908*. Oxford University Press, Oxford 2001.
- Harfield, Alan. ed. *The life and times of a Victorian officer*. Wincanton, UK: The Wincanton Press, 1986.
- Heller, Joseph. *British Policy towards the Ottoman Empire, 1908-1914*. Frank Cass, London 1983.
- Hill, Sir George. *A History of Cyprus; Volume IV. The Ottoman*

- Province. The British Colony, 1571-1948.* Edited by Sir Harry Luke. Cambridge University Press, Cambridge 1952.
- Hobsbaum, Eric J. *Nations and Nationalism since 1780.* 1992. Second Edition, Reprint. Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Holland, R.F., Robert F. *Britain and the revolt in Cyprus 1954-1959.* Clarendon Press, Oxford, 1998.
- Howard, J. C. & Gerahty, C. C. *Imperial Orders in Council applicable to Cyprus: Orders by the High Commissioner in Council. Rules, Regulation etc, and rules of Court, 1878 - 1st Nov. 1923.* London, 1923.
- Hutchinson, J. T. & Cobham, C. D. *A handbook of Cyprus.* London: Waterlow & Sons, 1901.
- A handbook of Cyprus.* 3rd ed. London: Waterlow & Sons, 1904.
- A handbook of Cyprus.* 5th ed. London: Edward Stanford, 1907.
- A handbook of Cyprus.* 6th ed. London: Edward Stanford, 1909.
- İnalçık, Halil. "The Main Problems Concerning the History of Cyprus" *Cultura Turcica*, Vol. 1, No. 1 1964.
- İnalçık, Halil, Quataert Donald. *An Economic and Social History of the Ottoman Empire 1300-1914.* Cambridge University Press, Great Britain, 1994.
- Jennings, Ronald C. *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640.* New York University Press, New York and London 1993.
- Jones-Jones, St. L. W. *The population of Cyprus: Demographic trends and socio-economic influences.* London: Temple Smith, 1983.
- Karpat, Kemal. *An Inquiry into the Social Foundations of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to*

- Classes, From Millets to Nations*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1973.
- Katsiaounis, Rolandos. *Labour, Society and Politics in Cyprus during the second half of the nineteenth century*. Nicosia: Cyprus Research Centre, 1996.
- Kelling, George H. *Countdown to rebellion: British policy in Cyprus, 1939-1955*. New York: Greenwood Press, 1990.
- Kitchener, Horatio. "Notes from Cyprus". *Blackwood's Edinburgh Magazine*, August 1879.
- Kirk, G. "The British Regime in Cyprus." *Survey of International Affairs. The Middle East 1945-1950*. (pp. 159-187). London: Oxford University Press, 1954.
- Kitromilides, Paschalis. "From Co-existence to Confrontation: The Dynamics of Ethnic Conflict in Cyprus". *Cyprus Reviewed*, edited by Michael. A. Attalides. The Jus Cypri Association, Nicosia 1977.
- Kyrris, C. P. *Peaceful co-existence in Cyprus under British rule (1878-1959) and after independence: An outline*. Nicosia, 1977.
- Kızılyürek, Niyazi. *Paşalar, Papazlar*. Istanbul Graphics, London 1988.
- Ulus Ötesi Kıbrıs*. Kassulidis Ltd, Nicosia 1993.
- Lee, Dwight, E. "A memorandum concerning Cyprus, 1878." *Journal of Modern History*, 3(2), 235-241, 1931.
- Great Britain and the Cyprus Convention policy of 1878*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
- Luke, Harry, C. & Jardine, Douglas, J. *The handbook of Cyprus*. 8th ed. London: Macmillan, 1920.
- Luke, H. *Cyprus: A portrait and an appreciation*. rev. ed. London: Harrap, 1965.

- Cyprus under the Turks: 1571-1878*, London 1969.
- Mardin, Serif. *The Genesis of Young Ottoman Thought*, Princeton University Press, 1962.
- McHenry, James A. *The uneasy partnership on Cyprus, 1919-1939: The political and diplomatic interaction between Great Britain, Turkey and the Turkish Cypriot community*. New York: Garland, 1987.
- Medlicott, W. N. "The Gladstone government and the Cyprus Convention, 1880-85." *The Journal of Modern History*, 12(2), 186-208, 1940.
- Nedjatigil, [Necatigil] Zaim M. *Cyprus administrative law*. Nicosia: The author, 1970.
- Cyprus: Constitutional proposals and developments*. Nicosia: Turkish Public Information Office, 1977.
- The Cyprus question: A lawyer's view*. Nicosia: Rustem & Bro., 1982.
- The Cyprus question and the Turkish position in international law*. Oxford: Oxford University Press, 1989.
- Altay, Nevzat. *Nationalism Amongst The Turks Of Cyprus, The First Wave*, Doctorate Dissertation, Faculty of Humanities, Department of History, University of Oulu, Oulu 2005.
- Oakley, Robin. *The Turkish People of Cyprus. The Turkic Peoples of the World*. Edited by Margaret Bainbridge. Kegan Paul International, London and New York 1993.
- Orhonlu, Cengiz. "The Ottoman Turks settle in Cyprus". The first International Congress of Cypriot Studies: Presentation of the Turkish Delegation. Edited by Halil Inalcik. Institute for the Study of Turkish Culture. Ankara 1971.
- Orr, Charles W. J. *Cyprus under British rule*. London: Zeno, 1972. (Reprint of 1918 edition.)

- Papadakis, Yiannis. *Enosis and Turkish Expansionism: Real Myths or Mythical Realities? Cyprus and its People: Nation Identity and Experience in an Unimaginable Community, 1955-1997*. Edited by Vangelis Calotychos, Westview Press, Oxford 1998.
- Papadopoulos, Theodore. *Social and Historical Data on Population, 1570-1881*. With a Foreword by Constantine Spyridakis. Cyprus Research Centre, Nicosia 1965.
- Persianis, Panagiotis. *Church and State in the Development of Education in Cyprus 1878-1960*. Education and the Middle Schools edited by Brian Holmes, Routledge and Kegan Paul, London 1967.
- Pollis, Adamantia. *Colonialism and Neo-colonialism: Determinants of Ethnic Conflict in Cyprus. Small States in the Modern World: The Conditions of Survival*. 1977, edited by Peter Worsley and Paschalis Kitromilides, Revised Edition, Zavallis Press, Nicosia 1979.
- Reddaway, John. *Burdened with Cyprus: The British connection*. London: Weidenfeld & Nicholson, 1986.
- Rustow, Dankwart. *The Modernization of Turkey in Historical and Comparative Perspective. Social Change and Politics in Turkey: A Structural-Historical Analysis*. Edited by Kemal H. Karpat. E.G. Brill, Leiden 1973.
- Smith, Anthony. *Theories of Nationalism*. 1971 Second Edition, Holmes and Meier, New York 1983
- Stavrinides, Zenon. *The Cyprus Conflict: National Identity and Statehood*. Foreword by Michael Moran. Second Edition. Cyprus Research and Publishing Centre. Nicosia 1976. Rep 1999.
- Stefanidis, Ioannis. *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*. Hurst and Co. London 1999.

- Storrs, R. & O'Brian, B. J. ed. *The handbook of Cyprus*. 9th ed.
London: Christophers, 1930.
- Storrs, Ronald. *Disturbances in Cyprus in October, 1931*. London:
HM Stationary Office, 1932.
- Orientations*. rev. ed. London: Nicholson & Watson, 1945.
- Taeuber, Irene B. "Cyprus: The Demography of a Strategic Island"
Population Index, Vol 21, No1 (Jan, 1955) σελ 4-20.
- Temperley, H."Disraeli and Cyprus" *English Historical Review*,
46(182), 274-279, 1931.
- Toynbee, A. J. "Cyprus, the British Empire and Greece." *Survey of
International Affairs, 1931*. (pp. 354-94) London: Oxford
University Press, 1932.
- Toprak, Binnaz. *Islam and political Development in Turkey*. E. J.
Brill, Leiden 1981.
- Tremayne, Penelope. *Below the tide*. London: Houghton, 1958.
- Volkan, Vamik. *Cyprus- War and Adaptation: A Psychoanalytic
History of Two Ethnic Groups in Conflict*. University Press of
Virginia, Charlottesville 1999.
- Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. Wetview
Press, Boulder 1997.
- Wolseley, Garnet Cyprus 1878: *The journal of Sir Garnet Wolseley*.
(Edited by Anne Cavendish.) Nicosia: Cultural Centre of the
Cyprus Popular Bank, 1991.
- Xydis, Stephen G. *Cyprus conflict and conciliation, 1954-1958*.
Columbus: Ohio State University Press, 1967.
- Zürcher, Eric Jan. *The Unionist Factor: The Role of the Committee of
Union and Progress in the Turkish National Movement 1905-
1926*. E. J. Brill, Leiden 1984.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αναγνωστοπούλου, Σία. *Μικρά Ασία, 19^{ος} αι.-1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες. Από το μιλλέτ των Ρωμιών στο Ελληνικό Έθνος*. β' έκδοση, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Τουρκικός Εκσυγχρονισμός. Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη διδασκώδη διαδρομή του Κεμαλισμού. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004.

Ζαννέτος, Φίλιος. *Ιστορία της Νήσου Κύπρου από της Αγγλικής Κατοχής μέχρι σήμερα*. Τόμος β'. Λάρισα, 1911.

Ηρακλείδης, Αλέξης. *Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση*. Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα 2002.

Το Κυπριακό Πρόβλημα, 1947-2004. Από την Ένωση στη Διχοτόμηση. Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2006.

Θεοχαρίδης Ιωάννης Π. (Επιμ.)

Κατάλογος οθωμανικών εγγράφων της Κύπρου από τα αρχεία της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Σόφιας (1571-1878) (Κέντρο Επιστ. Ερ. - XII)(19 x 28 εκ. / 355 σελ. / + πιν. X) Ελληνικά - Αγγλικά. - Λευκωσία: 1984

Τραγωδίας 1821 συνέχεια. Οθωμανική πηγή για την Κύπρο 1822-1832 (Κέντρο Μελ.Ιερ. Μον. Κύκκου)(24 x 17εκ. / 238 σελ.) Λευκωσία: 1996

Ιεροδιακόνου, Λεόντιος. *Το Κυπριακό Πρόβλημα. Πορεία προς τη Χρεωκοπία*. Αθήνα 1975.

Κατσιαούνης, Ρολάνδος. *Η διασκεπτική, 1946-1948: μια ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945*. Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου. Λευκωσία 2000.

Κητιάδης, Γ. *Απομνημονεύματα των κατά το 1821 εν Κύπρω τραγικών συμβάντων*. Αλεξάνδρεια 1888.

Κουδουνάρης, Αριστείδης. *Βιογραφικόν Λεξικόν Κυπρίων, 1800-1920*, Λευκωσία 1991.

Κυπριανός, [Αρχιμανδρίτης]. *Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου*.

- Λευκωσία 1902.
- Κύρρης, Π.Κ. *Ιστορία της Μέσης Εκπαιδεύσεως Αμμοχώστου, 1911-1955*.
Λευκωσία 1967.
- Κωνσταντινίδης, Κ.Α. *Η Αγγλική Κατοχή της Κύπρου του 1878*. Λευκωσία,
1930
- Μυριανθόπουλος, Κ. *Πανελλήνιον Λεύκωμα Εθνικής Εκατονταετηρίδος,
1821-1930. Η Χρυσή Βίβλος του Ελληνισμού*. Τόμος Ε' Αθήνα,
1920.
- Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος, 1934.
- Η Παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας*. Λεμεσός 1946.
- Παπαγεωργίου Π. Στέφανος. *Η πρώτη περίοδος της «Αγγλοκρατίας»
στην Κύπρο (1878-1914). Πολιτικός εκσυγχρονισμός και κοινωνικές
αδράνεις*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1996.
- Περιστιάνης, Ι. Κ. *Ιστορία των Ελληνικών Γραμμάτων, από της
Τουρκικής Κατακτήσεως μέχρι της Αγγλικής Κατοχής, 1571-1878*.
Λευκωσία, 1930.
- Ρίχτερ Χάιντς Α. *Ιστορία της Κύπρου*. Τόμος πρώτος, 1878-1949.
Βιβλιοπωλείο Εστία, Αθήνα 2007.
- Σέρβας Πλουτής. *Κυπριακό: Ευθύνες*. Εκδόσεις Γραμμή, Αθήνα 1985.
Κυπριακό. «στρατηγική» και στρατηγική. Εκδόσεις Πολύτυπο,
Αθήνα 1988. (συλλογή άρθρων του συγγραφέα που δημοσιεύθηκαν
στο περιοδικό ANTI).
- Σοφοκλέους, Ανδρέας. «Οι κυπριακές εφημερίδες στο τέλος του ΙΘ'
αιώνα» *Η Ζωή της Κύπρου κατά το ΙΗ' και ΙΘ' αι*. Λευκωσία, 1984.
- Τενεδιός Ιάκωβος. «ανασκόπηση του Τουρκοκυπριακού Τύπου».
Κυπριακά, 1878-1955, Λευκωσία, 1986.
- Χατζηβασιλείου, Ευάνθης. *Το γεωπολιτικό περιβάλλον του Κυπριακού και
η ελληνική εξωτερική πολιτική στη δεκαετία του 1950*. Αίπεια. Σπίτι
της Κύπρου και εκδόσεις Παρουσία. Αθήνα 1998.

